

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

I.

Ko sem pusto nedeljsko popoldne koncem marca sedel v svoji mračni sobi, obupoval nad usodo Petra Puščobe, klavrnega junaka klavrne novelice, in čakal nestrpnost, kdaj pride kaka pametna misel k meni v goste, je zaropotalo zunaj na hodniku, nekdo je udaril s pestjo po vratih, da se je stresla cela starinska hiša in da je padla tenka plast ometa s stropa na belo polo predme, ravnostja, kjer je bil ubil dolčas poslednji stavek in z njim vse razpoloženje.

»Ali si doma?« je zagrmelo zunaj.

»Sem. Prosim!«

Vrgel sem na rokopis kup knjig, vrata so se odprla in tam je stal moj prijatelj Štefan Pokoren. Če bi fant imel vizitke in bi se ne poznala že davno, bi vam povedal, da bi bilo pisano pod njegovim imenom stud. phil. Tudi lepo črno brado ima in kravata cvete pod njo kakor velika črna roža.

»Oprosti, kako da si udrl k meni ob tej uri?« sem ga pozdravil.

»Če bi imel spísati danes tri novele, pet pre-mišljevanj in sedem pesmi — pusti vse skupaj in pojdi z menoj!«

»Kam? V tem dežju?«

»Svoje dekle ti pokažem...« je rekel in tiščal še vedno kljuko široko odprtih vrat v roki.

»Ah, tako...« sem se začudil in začel iskati površnik, dežnik in klobuk.

»Tako, da, tako. Čudovito se ti je razlezel obraz — ali nisi še nič vedel? Jaz sem mislil, da že vrabci čeblijo po mestnih strehah in tro-toarjih o moji ljubezni...«

»Po trotoarjih hodim malo; kaj se na strehah godi, tudi ne vem. Moja gospodinja mi je sicer res nekoč nekaj pravila, tako da se mi je nekako sanjalo, da bi morda — prosim: morda — utegnil biti nekje zavozlan.«

Zaklenil sem sobo in po temnih, polžjih stop-nicah sva hitela na ulico.

Dež je pljuskal na kamenje, kraj ozkega tro-toarja je tekla voda v širokem umazanem toku, gostilne na obeh straneh ulice so šumele, okna so bila potna, skoz brneče ventilatorje je puhtel dim v vlažni vzduh. Tako je bilo mesto in tako vreme, ko mi je Štefan Pokoren začel razkladati povest svoje ljubezni.

— Bilo je pred tremi leti. Mene se je držala še kmetska robatost, moje hlače so bile prekratke, moj jopič preozek, moj klobuk tak, kakor sva ga bila kupila z očetom na sejmu svetega Hilarija v Židovski ulici. Bil sem cel kmet, le moje kratko-vidne oči in stekla nad njimi so bile priča, da trgam hlače po šolskih klopeh, in moja dolgost, da sem morda pred maturo. V srcu pa je bila korajža, in dasi sem že tedaj delal zaljubljene pesmi, sem se smejal vsakemu krilu in nisem mogel umeti, kako more človek izgubiti pamet in srce zaradi nje.

Toda bil sem kruto kaznovan za svojo fan-tovsko prostost.

Lepega večera v maju sedim v mestnem parku s svojim sošolcem Otonom Stojanom, mestnim štu-dentom, in govorim z njim toinono. Pa ti pride troje deklet, govorijo, hihitajo in šepčejo, po-gledujejo naju — to se pravi, le dve, tretja je bila tiha, zamišljena — in gredo počasi mimo. Deset korakov od naju sedejo na klopico na na-sprotno stran. Mlajši dve se smejeta in njuni po-gledi so bliskali do naju kakor električne iskre s kumulatorja, če primakneš člen kazalca.

»Ti, čedna dekleta, ne?« me sune Stojan.

»Beži,« pravim jaz, »koketke. Edino starejša bi mi ugajala, ker je tako tiha in mirna.«

»Zdi se mi, da jih poznam, vsaj mlajši dve. Sestre so nemara vse tri. Mlajši sta hodili lani v plesno šolo. Pa nisem gotov, zato nisem po-zdravil...«

»Nič ne de...« pravim jaz malomarno.

Tisti hip me je pogledala najstarejša izmed deklet. Dolg, otožen pogled, kakor bi te sama žalost pozdravila. Srce mi je čudno vztrepetal ob tem pogledu, bilo je prvokrat, da se me je deklško oko dotaknilo, da sem čutil njegovo moč.

»Ti, če hočeš, se seznanimo... Tebe zanima, kakor vidim, starejša, mene pa tistale, mlajša...« je v moje skrite misli zašepetal Stojan.

»Pustiva to!«

»Ne... Poglej!« je silil Stojan in začel risati s palico po tleh.

Pred nama je bil sveže nasut pesek in vanj je začrtal veliko srce in ga prebodel z dolgo pu-ščico. Spodaj pa je napisal: Stojan — Pokoren.

»Tebe vrag jaha!« sem se razjezil, udaril z ного čez svoje ime, da je zaškropil pesek na vse strani, in sem vstal.

»Grem . . .«

»Jaz tudi . . .« pravi Stojan in odšla sva.

Po dolgih ovinkih in potih me je vozil tovariš po parku in mi zatrjeval, da sem še ves kmetski, boječ in neumen.

Slednjič me je zapeljal, ne da bi se bil jaz zavedal, zopet v drevored, kjer je stala klopica, pred katero je bilo v pesku srce in Stojanovo ime.

Na klopi so sedaj sedela tista tri dekleta in obe mlajši sta gledali živo, pričakujoče v naju.

Stojan se je ustavil tam pred njimi, dvignil klobuk in se poklonil: »Dober večer, gospodične!«

»O, gospod Stojan, saj se že poznamo . . .« je žgolelo iz dveh grl in smeh je bežal za vsako besedo.

A to je bilo že za mojim hrbtom.

Jaz sem hitel, bežal . . . Sam pred sabo sem hotel pobežniti, pred lastnim srcem sem hotel uiti, ki je vzkliknilo tisti hip, ko sta se srečala moj pogled in pogled najstarejše izmed deklet.

Hitel sem in niti ozreti se nisem upal. Iz parka sem zablodil v najelegantnejšo ulico, večerna promenada je šumela mimo mene, jaz pa sem hodil kakor z zavezanimi očmi. Zadel sem se zdaj v visoko, v šumečo svilo oblečeno damo, zdaj v gospoda z elegantnim površnikom in cilindrom, zdaj v fantalina, ki je z žemljami v košu stal pred plakati in žvižgal.

Ne vem, kako in kdaj sem bil doma. Zaklenil sem se, odprl zvezek in začel računati in pisati, kakor še nikdar ne v življenju. Sovražil sem številke, a tiste hipe se mi je zdelo, da si z njimi rešim življenje.

V glavi mi je šumelo in brnelo, da nisem slišal, da nekdo trka. Šele ko je začel tisti nekdo, ki je stal zunaj, razbijati s pestjo po vratih, sem vstal in odprl.

Bil je Stojan. Smejal se mi je na vse grlo in mahal s palico krož mene: »Ti si tepec, ljubi Pokoren. Nesmrtno sem se blamiral. Alma in Dora, mlajši dve, sta se mi smejala, da sem čutil v licih kri od sramote. Starejša, Karla, me je vprašala: 'Ta Vaš prijatelj je čuden človek. Zanima me. Kako, da je tak?' Tisti hip me je rešila tvoja poezija. 'Pesnik je,' sem dejal, 'in taki ljudje imajo čudne manire.' Ko je čula, da si pesnik, je vse razumela. In obljubiti sem ji moral, da te ji predstavim.«

»Pusti me in pojdi svojo pot!«

»Fant, svojo srečo teptaš z nogami!«

»Ti je ne boš reševal zame!«

»Ali si res tako trmast?«

»Pusti me!«

A Stojan me ni pustil.

In prišel je tisti čas, da me je res predstavil in nisem zbežal, prišel je čas, da sem Karli razodel, zakaj sem tedaj izginil izpred njenih oči. Imel sem salonsko obleko na sebi, ko sem se dan po maturi predstavil Karlinemu očetu: »Štefan Pokoren, abiturient in filozof prihodnje leto.« — Odkar sem akademik, sem nekako Karlin zaročenec.

»Vse skupaj je precej petošolsko in kakršen začetek, tak bo nemara konec . . .« sem odgovoril z vso neusmiljenostjo človeka, ki je že davno pozabil grške paradigme pete šole.

Štefan Pokoren je obstal.

»Poglej, presodi prej — potem govori!« me je stresel Pokoren za rame in zopet sva nadaljevala svojo pot. Molčala sva in se izogibala na vse strani dežnikom in širokim ženskim klobukom. Galoše so drsele po gladkem asfaltovem tlaku, v žlebovih ob stenah je zaspalo grgralo, skoz rešetke nad kanali se je vila umazana voda. Kostanji ob trotoarju so povešali svoje prve lističe in po tleh so čivkali vrabci v pomladnem, deževnem dolgočasju.

Zato sem bil res vesel in Štefan Pokoren menda še bolj, ko sva se ustavila v drugem nadstropju svetle, elegantne hiše in je naju pozdravila z vrat tablica z napisom: Anton Podlogar, davčni oficial v pokoju.

»Ti, s kako pretvezo me pa predstaviš?« sem vprašal in brisal čevlje na mehki podlogi pred vrati.

»Ne boj se! Gospod Anton Podlogar je sicer oficial v pokoju, toda v njegovi družini živi še staro gostoljubje . . .« me je tolažil Pokoren.

— Crrrink — je zabrnel električni zvonček, po hodniku so pridrsali koraki, najprej se je odprlo medeno okovano okence radovednosti in previdnosti v vratih, nato vrata in pred nama je stala gospa kakih petdesetih let.

»Klanjam se, gospa!« se je poklonil Štefan.

»O, gospod Pokoren, zdravi! Karla, mi vsi vas že celo popoldne pričakujemo. Ta dež, to dolgočasje človeka kar mori . . .«

Štefan me je predstavil.

»O, zelo me veseli, zelo nam bo drago . . . Prosim, prosim! Le naprej!«

Tako je hitela in kimala prijazno, da sam nisem vedel, kdaj so se zaprla vrata za mano, kdaj in kam je izginil moj dežnik, klobuk in površnik, kdaj in kako me je Pokoren predstavil v sprejemni sobi Podlogarjevem. Šele ko se je stegnil izza mize dolg človek, ki je izgledal kakor po-

osebljena zadrega, in zašepetal sramežljivo: »Josip Oražen, poštni asistent . . .« sem se zbistril in spoznal, da ne bom v nadlego v prijaznem Podlogarjevem domovanju, kjer smo se našli kar naenkrat štirje mladi ljudje od vseh vetrov. Zakaj ob vratih v drugo sobo se je pokazal tisti hip še slok mladenci v sivi obleki najmodernejšega kroja in se z elegantnim poklonom predstavil: »Oton Stojan, jurist.« Za njim pa se je bleščal veseli obrazek najmlajše Podlogarjeve hčere Alme.

»Gospod, skoraj Vas že poznamo. Štefan je pravil o Vas že toliko, da se nam zdite že star znanec . . . Izvolite sesti! Bodite pri nas, kakor doma!«

Tako me je povabil gospod oficial, ko sem se bil z vsemi seznanil, in mi odkazal prostor na zofi. Nato se je obrnil k Pokornu, ga prijateljski potapljal po rami in ga vprašal: »No, kako, kako, Štefan? Ali bodo velikonočne počitnice dolge?«

»Kaj jaz vem! . . . Predavanja se prično koncem aprila in tedaj bo treba odromati,« je odgovoril Pokoren.

Pogovor se je plel dalje tako vsakdanje kakor nogavica, ki jo je vzela tisti hip v roke Podlogarjeva gospa.

Dolgi poštni asistent mi je začel pripovedovati dolgo zgodbo, o kateri se sedaj ne spominjam besedice več. Sreča, da so drugi namesto mene poslušali in odgovarjali; jaz sem imel priliko ogledati si tačas Podlogarjeve in njih stanovanje.

Podlogarjeva glava je bila drobna, podolgaista pleša svetla, suhi nos zakrivljen. Gospe je bila sama prijaznost in vljudnost. Kaj je bila kot dekle, vedi Bog. Neprestano je pazila na svoje gospodične hčerke, kakor bi bila v večnem strahu, da pove ali napravi kaj, kar bi jim ne bilo dovolji.

In hčerke? Mlajši dve, Alma in Dora, sta bili dve sveži otročji stvarci, ki resnobe življenja še nista poznali. Vsa dekliska brezskrbnost, površnost, razposajenost in trmoglavost je zvenela iz njiju besed in njiju smeha. Alma je hodila na učiteljske, Dora pa v trgovsko šolo.

Starejša, Karla, je bila živo nasprotje svojih sester. Premišljenost in mir sta sijala iz njenih oči. Štefan Pokoren bi moral biti vse kaj drugega kakor pesnik z mlado, plamtečo dušo, če bi se bil hotel ubraniti njih čaru. In vendar je bilo v vseh njenih besedah in mislih toliko razumnosti in globokosti, da sem bil prepričan: dekle pozna življenje in bo računalo z njim.

Tako smo sedeli štirje mladi fantje v Podlogarjevi v sobi, ki bi jo skoraj imenoval salon. Zakaj miza pred zofo je bila solidna in široka, prt na njej zelenkaste barve z modernimi okraski,

na sredi je stala vitka vaza za cvetlice in nad njo je visela na bronastih verižicah težka svetilka. Tam ob oknu se je komодно raztegoval klavir, ob peči pa se je dolgočasila steklena omara najnovejšega stila. Edino slike na stenah niso kazale tiste ubranosti, kakor bi človek pričakoval. Nisem na primer vedel, kako je prišla pod Murillovega Beračka kramarska slika, ki kaže človeško življenje od drobnega otroka v zibelki preko fanta in moža v raznih letih do starčka, ki čaka sključen, kdaj bo konec njegovega stoletnega življenja.

Tako me je prevzela skoraj otožnost v prijaznem domovanju teh malih ljudi. Čemu je gospa prinesla na elegantnem podstavku gladko brušeno steklenico, jo postavila pred nas in nam nalila kozarce? Čemu je gospod Podlogar nervozno trkal s prsti ob tobačnico, ko je vprašal Štefana, kdaj konča svoje študije, in je fant prav rokovnjaški odgovoril, da to sam Bog ve? Čemu se je vrnil elegantni Stojan, ki je imel kot sin bogatega trgovca doma vso udobnost, v ta skromni dom, v to sobo, kjer je skoraj vsak kos pohištva kričal, da je plačan s tem, kar si je gospod Podlogar odtrgal od ust? Edini Josip Oražen, se mi je zdelo, spada sem, edini on, ki je bil v svoji večni zadregi podoben gospodu Podlogarju, kakor bi bil njegov sin.

Toda dekleta so se zvonko smejala in gospod oficial je držal čašo med prsti in govoril: »Gospodje, poslušajte me! Kruh je prvo, pravim jaz, in če je ta, pride vse drugo. Star sem že. Poglejte tja gor na človeško življenje na steni! Jaz sem že na drugi ali tretji stopinji, ki gre navzdol, in že na tej se mi morda spotakne. Vi pa ste mladi in ne veste, kaj je življenje. Jaz sem slišal Lavriča, ki je govoril na ljudskem taboru — fantalin sem bil takrat — v službi sem bil dvakrat prestavljen, ker sem bil član Čitalnic in sem pel rodoljubne pesmi, kakor me je srce gnalo. Dandanes je pa lahko vsakdo Slovenec in ne v službi, ne v življenju mu to ne škoduje. Gospodje in dekleta, kruh je prvo. Jaz sem zanj mnogo prestal, glejte, da ga boste tudi vi imeli ob svojem času!«

— Čemu te besede v to brezskrbno družbo? — sem se vprašal in na srce mi je leglo otožno, grenko čuvstvo. Gospod Podlogar pa je odpiral tobačnico, gospa je plela nogavico in se skrbno ozirala po nas. Kakor živo nasprotje tej skrbi dveh starih ljudi, ki sta že spadali v preteklost, je planila Alma s stola in se zasmejala: »Papa, ti si dolgočasen!«

Nenadoma je bil klavir odprt in vesela polka se je vrgla med mlade in stare, med prošlost in bodočnost.

Alma je polko odrezala brez konca, pokrov je zaropotal nad tipke, dekle je vstalo in prišlo k Stojanu zardelega lica, veselih, brezskrbnih oči.

»Po prstih bi Vas, gospodična...« je zamrmral Pokoren.

»Zakaj?« se je vzravnila Alma ponosno.

»Zato... Včeraj sem srečal v drevoredu slepega berača. Iz stare, polomljene skrinjice je tiho cingljaj star vojaški marš, prav kakor bi donel iz srca, ki je bilo nekoč veselo in fantovsko, a je zdaj tako žalostno in nadložno kakor inštrument na prsih nad njim. Hotel sem starcu vreči groš v klobuk, ko je iz gostilne na nasprotni strani zabobnal orkestrion in ubil s svojo muziko beračevo melodijo. Vrgel sem groš med beračeve krajcarje in zaklel natakario, ki je spustila med svet tisto nesrečno muziko na veselje pijancem in soldatom...«

»Kaj se ti je pa bilo treba jeziti?« je vprašala Karla.

»Ker ni bilo potem ne žalosti, ne veselja, ne usmiljenja, ne preziranja v meni...« je odgovoril Štefan.

Stojan je poizkušal braniti Almo, a zaman. Moj prijatelj je imel srečno uro, drzne figure, veseli dovtipi, fantovske brezskrbnosti — vse to se je poslej kar lovilo iz njegovih ust. In Karli so se oči bleščale ponosa, ko je poslušala Štefana, ki je namah ubil vse prejšnje dolgočasje, pretrgal štrečno vsakdanjih vljudnosti in fraz in razgal megle raznih nauk in opominov, ki so nam grozili od vseh strani.

Josip Oražen pa je postajal vedno bolj tih in zamišljen. In ko je zatrdil Pokoren, da človek z obzorjem provincialnega mesta postane v dveh letih zrel filister, je Oražen plaho izpil svoj kozarec, žalosten pogledal Karlo in vstal.

»Oprostite, moram iti...« se je začel poslavljati.

»Kaj, Oražen, ali ti je slabo? se mu je smejal Pokoren.

»Ni mi slabo, toda ob pol sedmih imam večerjo...«

»Pardon!... Prej sem se bil zmotil... Človek postane v provincialnem mestu že po šestih mesecih filister... Zapomni si to, Oražen!«

Tako se je poslovil Pokoren od asistenta.

Zunaj se je mračilo, v sobo je gledala noč skozi okna in videla le še bele obraze in roke izmed senc.

Karla je prinesla samovar, Štefan ga je moral prižgati. Ko le plamenček zatrepetal v polumraku na mizi in je njegova modrikasta luč plaho oživila obraze in oči okrog, je dejal Pokoren: »Karla,

sedaj pa poizkušam, kam pojde tvoje srce v vas...«

Prižgal je vžigalico, jo naglo pritisnil navpično na pepelnik pred seboj in se zagledal v drobni plamen. Vžigalica je polagoma zgorela in ostanek, tenak, žareč stebriček, se je začel vdano sklanjati proti Pokornu.

»Vidiš, neverni Tomaž!« se je vzveselila Karla.

»Da, dokler bo tvoje srce gorelo ljubezni... A glej, ko ugasne — potem se obrne božvekam...« je odgovoril Pokoren skoraj žalostno.

Stebriček je ugasnil, pepelnati ostanek pa se je zvrnil v smeri proti vratom.

»Štefan, to so vraže... Kruh je prvo!« je dejal gospod Podlogar. — — —

Ko sva hodila skozi hladni večer po mokrem tlaku domov, me je vprašal Štefan že na prvem oglu: »Kaj meniš o Podlogarjevih gospodičnah?«

»Trije škrjančki...« sem odgovoril.

»Resnično... In blagor jim v gnezdu!« je zamrmral Pokoren. — — —

To vse se je godilo tiste čase, ko sem jaz sedel danzadnem v kancliji, tipkal na pisalnem stroju za lepe kronice in bil res v nevarnosti, da se zaigram tako v filistrstvo in večno zadrego Josipa Oražna.

II.

Naslednje počitnice v avgustu sem šel obiskat Štefana Pokorna v njegovo vas v prijazni Tribuški dolini. Zgodaj v jutro — na mestnem trgu je bilo tri — sem romal z gorsko podkovanimi čevlji na nogah in z debelo gorjačo v rokah po mestnem tlaku mrtvih ulic vun v naš svet, v našo nedotaknjeno lepoto.

Vesel sem bil. Štirinajst dni me kanclija ne bo videla, štirinajst dni lahko pozabim, da sem kulturni človek, zvezan na vseh straneh z vezmi laži in pustih skrbi vsakdanjosti. Siv, ponošen klobuk, irhaste hlače in jopič, ki sem ga v štirih letih zaman izkušal uničiti, nahrbtnik, v katerem se je med kranjsko klobaso, kosom sira in dvema hlebcema kruha dolgočasil Kette z zemljevidi naših gor in s Planinskim Vestnikom — vse to mi je bilo poroštvo, da se z vrha Poldanovca, do katerega sem računal osem ur hoda, prepeljem lahko po strminah navzdol naravnost pred hišo k Štefanu Pokornu, da udarim s podplati ob zid pod njegovim oknom in mu voščim dober dan, če se srečno ustavim ob njegovem stanu.

Ta pot k Štefanu na obiske — nikdar je ne pozabim! Ko je solnce vstalo izza gosto obrastlih vrhov in zabrnelo s toplo jutranjo melodijo na

ušesa popotnika, ki je žvižgal in pel po ozki poti skozi gozd, da so mu ptiči odgovarjali med svežimi smrekami in bukvami, ko je solnce videlo tega čudnega moža, ki se je ustavil vsak hip, z rosnih grmov obiral rdeče maline in jih tlačil v usta polna perišča, se ni nič čudilo, ampak šlo svojo pot v višave. In ko je temu popotniku (ki sem bil seve jaz) pribingljala nasproti vrsta belih, lisastih, rdečkastih in bogve kakšnih krav in telic, me gledala z začudenimi, neumnimi očmi in se opletala plaho mimo mene, ko sem vprašal paglavca, ki je capljaj za njimi: »Ti, kako ti pa pravijo?« in mi je fante pokazal jezik ter zbežal v grmovje, tedaj sem se smejal Josipu Oražnu, ki mi je bil v svoji skrbi prejšnji večer vsilil revolver na pot, ker je dolga in nevarna, kakor je trdil, in bi me lahko napali rokovnjači ali celo kak volk, ki se po ustnem izročilu v trnovskem gozdu še tuintam dobi.

Solnce je šlo svojo pot in jaz tudi. Lahko njemu, a jaz sem bil ves truden, ko sem se krog poldne ustavil pod Poldanovcem in zlovoljen spoznal, da z mojim načrtom, prepeljati se od tu v dolino naravnost pred Pokornovo hišo, ne bo nič. Zakaj nekje daleč pod strmimi čermi in goličavami, preko katerih se je vila kozja steza, je zvonilo poldne, a videti ni bilo daleč naokrog ne hiše, ne človeka.

Celo uro sem se še drsal in vozil navzdol, ko me je slednjič pozdravil nizek zvonik in par hiš krog njega. Prvega človeka, visokega, bradatega možakarja, ki me je gledal kakor Atlas z zemeljsko oblo na plečih izpod koša sena, sem vprašal, kje so Pokornovi.

»A, tisti, ki imajo študenta?« se je nasmehnil, da se je pokazala vrsta belih, močnih zob. »Tisti stanujejo tu gori v hribu za ovinkom. Pa študent je bolan, kakor sem slišal... Le gor po klancu idite, prva hiša na desno je...«

Jaz sem se zahvalil, mož pa je stopal dalje, da je kamenje hreščalo pod njegovimi podplati.

— Štefan bolan!... Fant, ki ga je bilo samo zdravje in veselost... — sem se v mislih čudil jaz. Nisem si znal razlagati, zakaj mi ni tega izporočil v pismu, ko me je povabil v svoje gore na obisk.

Z jase med smrečjem se mi je nasmejal čebelnjak, na drugi strani je samevalo trhlo znamenje s trpečim Zveličarjem, ki ga je izrezljal bogve kdaj kmetski samouk. Odkril sem se, tam na desni pa so se zganila vrata in pred belo hišo, ki se je senčila za veliko jablano, je stala postarna ženica.

Pospešil sem korake.

»Bog daj dobro, mamica! Ali sem prav prišel? Saj ste Pokornovi?« sem pozdravil.

»Da, Pokoren se pišemo. Pravijo nam pri Pevčevih. Štefan je pravil, da te dni enkrat pride. Veste, oboleva. Vedno lazi po hosti, leta po solncu, potem pa pokaže v senci na hladnem mahu. Tako je nemara iztaknil bolezen. Nič mu ni dobro že teden dni, danes je moral ostati v postelji. Le stopite v hišo!«

»Štefan, kako to, da mi greš ravno sedaj obolevati?« sem pozdravil prijatelja, ki je ležal na visoki kmetski postelji v svoji sobi.

Bil je ves poten in rdeč v obraz, pogledal me je začudeno in šele po dolgem času, kakor bi kaj premišljeval, je stegnil roko izpod odeje in mi jo podal.

»Pozdravljen! Vidiš, testament delam.«

Njegov glas je bil tako čuden, da sem se ustrašil.

»Fant, ti si hudo bolan!« sem vzkliknil. »Zakaj ne pošleš po zdravnika?«

»Kaj zdravniki! Tudi če bi bilo deset doktorjev krog postelje, bi mi ne mogli pomagati...«

Tedaj je prišla v sobo Štefanova mati.

»Kaj se Vam zdi, gospod? Jaz se bojim, da se pripravlja kaka vročinska bolezen. Kuhala sem mu že vse rože, a nič ne pomaže. Bog ve, kaj bo!«

»Ne bo me še konec, mama...« jo je tolažil on.

»Kaj, ko bi poslali po zdravnika?« sem predlagal jaz.

»Saj sem tudi jaz že to rekla, a Štefan noče...« je odvrnila mati.

»Kaj — Štefan noče...« se je ujezil prijatelj. »Doktor Bober se vozi vsak teden gor proti Idriji nekam s svojim avtomobilom. Gospa je nekje tam na letovišču. Pa ga pokličite, če že ni drugače...«

»Doktor Bober? Poznam ga... Ne bo te snedel, če te pride preiskat in ti zapiše kako zdravilo. Izboren zdravnik je in s študenti prijatelj.«

»Napravite, kakor hočete! Mene ne briga,« je zamrmral Pokoren in se obrnil proti steni.

Mati je s tihimi koraki odšla.

Skozi okence je sijalo med listi in vejami v Štefanovo sobo. Lepa je bila, čedna in pometena kakor vse študentske sobe na kmetih. Na mizi in na polici so bile knjige in papirji od nemške vadbice do staroslovenskih evangelijskih tekstov, vse postaje Pokornovih študentskih let. In poleg kmetskih bukvic o Repoštevju, strahu v Krkonoskih gorah, so ležale Dehmelove pesmi in d'Annunzio. In kakor knjige, so bile tudi slike na steni.

Vice, pekel in nebesa, na steklo slikane podobe z okornimi davnimi potezami, so visele med kmetskimi svetniki, Jurjem, Jožefom, Florijanom. Na drugi strani pa je bilo v ponižnih okvirjih par fotografij. Pogledal sem jih od blizu in videl: Štefan, kakor plah kmetski študentek, Štefan, abiturient v krogu svojih tovarišev, Štefan, akademik, z resno brado. Karlina slika ni bilo nikjer.

»Ti, ne ogleduj se preveč po tej tesnobi! Sedi k meni in poslušaj me!« me je poklical Štefan k sebi.

Stopil sem k postelji.

»Ne motim se, če pravim, da bo bolezen huda. Včasih se mi hoče nekaj vleči na možgane, v prsih me tišči, kakor bi mi skale hotele pokriti srce, vročina me kuha. Lahko se mi kaj primeri. Tudi doktor Bober bo nemara tega mnenja. Jutri je sredo. Ta dan se navadno pelje ob osmih po cesti, ki je pol ure od vasi. Pojdi ga jutri počakat in ga pripelji sem, da pove, kaj je!«

»In Karli bi bilo treba pisati?« sem vprašal.

»Nič. Nanjo ne morem misliti. Ko rastejo pred mojimi očmi nad mano strašne gore, ki gredo skoz strop in streho in segajo do oblakov in mi prete, da mi zdrobijo prsi s svojo težo, tedaj mi je vsa prošlost nič. Moje misli so zdaj bistre, zato pravim: nič ni treba pisati Karli. Čemu bi jo vznemirjal? Če umrjem, ji izporočim moj pozdrav in ji reci, naj me ohrani v blašem spominu! Če ozdravim, ji pa itak vse sam povem. In še nekaj! Tam v predalu v mizi so zvezane moje stvari, ki so samo zame. Če bo obme, sežgi vse skupaj in zanesem se, da ne boš gledal ne mojih pesmi, ne mojih pisem. Ali mi obljubiš?«

»Čemu to, Štefan?«

»Sežgi vse.«

»Prosim te tudi, da ostaneš pri meni, dokler se ne obrne na eno ali drugo stran!«

»Kaj pa porečejo tvoji ljudje?« sem vprašal jaz.

»Materi sem že povedal, da boš tu delj časa. Ona te je vesela. Tončka, moja edina sestra, bo tudi zadovoljna.«

Tako je Štefan napravil svoj testament in jaz sem postal varih ob njegovi postelji.

Zvečer smo se še pomenili marsikaj s Pokornovimi. Lepo je bilo. Vendar sem čutil, da sem s Štefanom ločen od teh dobrih njegovih ljudi, in ne oče, ne mati, ne Tončka niso mogli misliti, da bi midva mogla z iskrenim, odkritim srcem iz svojega sveta v njihov svet.

Drugi dan je bilo Štefanu še slabše. Odšel sem v jutro na cesarsko cesto, ki pelje pol ure daleč od vasi po drugi dolini, da dobim doktorja Bobra.

Ko je po cesti pribrnel doktor Bober, sem mu zamahnil z roko, naj ustavi. Zapazil me je, zavozil v stran pod oreh in avtomobil je ropotaje obstal.

Pozdravil sem doktorja in mu povedal, kako je s Pokornom. Takoj je bil pripravljen iti k njemu. Ustavil je stroj, naprosil gostilničarja, ki je stal ob strani, naj pazi na voz, in se podal z menoj.

Čez pol ure sem že vedel, kaj je s Štefanom.

»Pneumonia lobaris...« mi je povedal doktor nakratko, ko je stopil iz bolnikove sobe.

»Gospod doktor, jaz nisem medicinec.«

»Torej fant ima pljučnico, kakor se pravi podomače. Led na prsi in na glavo! Kar je drugih zdravil, jih jutri pustim v gostilni, kjer me čaka avtomobil.«

»Ali je nevarno?« je trepetala mati.

»Fant je mlad... Skoraj gotovo jo unese. Vendar je za vsak slučaj bolje, da se spravi z Bogom,« je odgovoril Bober in natikal rokavice.

Štefanova sestra Tončka je samo strmelala v doktorja, oče pa je prašal: »In prosim za račun?«

»Nič... Študent je študent... In vam v teh gorah tudi ne rastejo cekini po brinju...«

»Bog Vam povrni! Da bi le fant ozdravel!« je stiskala Štefanova mati Bobru roko.

Doktor se je poslovil: »Ne bojte se preveč, mati! Mladina ima zdravo kri. Tudi Vaš študent ozdravi. Ko se spet popeljem mimo, ga pridem pogledat. Sicer se v petih do sedmih dnevih odloči.«

Doktor Bober je odšel in jaz sem ga spremil.

Popoldne pa je moj ubogi Štefan fantaziral v vročici.

»Karla, kod hodiš, kje si? Čemu greš v park? Ne hodi, ne hodi! Oražen je tam, solze toči zate, skrit za kostanjem... Nikar, duša zlata! In Stojan je falot. Alma, ti boš še grenke solze točila zavoljo njega... Ah, gospod Podlogar, Vi ste velik filister in mi ne verujete. Jutri pridem v salonski obleki s cilindrom, jutri Vam z belo orokavičeno roko sežem v desnico in porečem: — No, gospod oficial, ali mi daste Karlo? Definitiven profesor sem... Poglejte, tu je dekret!... — Gospod Podlogar, kaj se mi smežete? Karle ni? Asistentu ste jo dali. Zakaj ste jo dali, mojo ptičico, mojo kraljico?...«

Prijel sem ga za roke, s katerimi je burno mahal krog sebe.

»Štefan, pomiri se!«

»Kdo si ti?« se mi je začudil. »Ah, poznam te! Ti si tudi eden tistih, ki si s tinto prste mažejo. Kolomon spiši, kolomonov žegen in sanjske bukve zloži in ljudje se bodo trgali zate! Spomenik

dobiš velik kakor gora... Ah, gora! Višja kakor Triglav leži na meni. Jaz sem pa iskal kralja Matjaža, da vstane in nas pride odrešit. Tam je sablja, roke sem si porezal, ko sem jo izkušal izvleči, a tisoč moči jo drži v nožnici. In gora se niža, gora se spušča name... Adijo!»

Tako je govoril Štefan v boju med življenjem in smrtjo sedem dni in sedem noči. Smrt je stala ob postelji in brezčutno poslušala njegovo jecljanje.

Počasi so potekali tedaj dnevi in ure. Led, po katerega je hodil Pokornov oče daleč v gozd v podzemsko jamo, ni mogel ugasiti ognja v prijateljevih prsih, moje besede mu niso mogle dati tolažbe, materine skrite solze ga niso mogle prikljucati k zavesti. Še tihega vprašanja sestrške ljubezni ni čul, ki je tisočkrat zašepetala nad njim: »Štefan, ali ti je zelo hudo?« In doktor Bober, ki je tiste dni prišel še dvakrat, je samo majal z glavo.

Ko je Štefan govoril včasih v vročici s svojo Karlo in se je mati sklanjala nad njim, je nešteto krat dvignila nenadoma svoje oči in me nemo vprašujoče pogledala. Jaz sem bil v zadregi in sem se vselej obrnil proti oknu. Nekoč me je pa vprašala: »Za božjo voljo, Vi ste njegov prijatelj, ali veste, čemu mu je vedno to ime na ustnicah?

Zakaj ga vedno kliče, kakor bi bila v njem edina rešitev zanj?»

»Bogve... Saj veste, kaj se vse človeku blede v vročici. Morda se mu v zdravju o tem niti ne sanja...«

Tako sem odgovoril in lastnih besed me je bilo sram.

Čez teden dni, ko se je bližala kriza, kakor je bil napovedal Bober, je prišla popoldne mati v Štefanovo sobo in s tresočo roko dela na mizo razglednico.

Njen pogled je bil dvakrat žalostnejši, ko je dejala: »In vendar ta Karla živi... Ubogi moj Štefan!«

Stopila je k postelji, kjer je tiho ležal prijatelj, naslonila svoj obraz k njemu, ga zagrebla v rjuhe in neslišno zajokala.

Stopil sem k mizi in pogledal razglednico.

— Moj Štefan! Čemu molčiš tako dolgo? Prečuden strah je v mojem srcu zate. Piši takoj! Od srca Te pozdravlja — Tvoja Karla. —

Štefanova mati pa je jokala, tiho, presunljivo...

Morda je bil ta jok, morda Karline besede, ki so ga bile krive, morda dvoje žalostnih src, ki sta se dotaknili prijateljeve duše, jo poklicali nazaj v življenje in potegnili raz njo gosti ovoj različnih sanj in delirčnih vizij.

Zakaj tisti hip je Štefan Pokoren izpregovoril s šibkim, a jasnim glasom: »Mama, zakaj jočete?«

Ko sem zaslišal to vprašanje, sem spoznal, da je zmagala mladost nad smrtjo.

Mati je dvignila svoj obraz in pogledala sina. Radost in bridkost sta bili v njenem glasu, ko je odgovorila: »Štefan, samo da ti je odleglo! Vse bo dobro!«

Pokoren se je ozrl po sobi.

»In ti si tudi tu?« se mi je začudil.

»Tudi, kakor sva se zmenila...«

»Koliko časa ležim?«

»Teden dni.«

»Čudno... Čas se je bil zame popolnoma ustavil. Če bi se bil preselil na oni svet, še poslovil bi se ne bil od nikogar... Toda zaspan sem...«

Zamižal je, mati se je vzravnila, si obrisala oči in odšla vun.

Kmalu sem tudi jaz ležal v mehki travi za hišo v senci.

Spoznal sem, da sem pri kraju s svojim obiskom.

Beli oblaki so se vozili v dolgih presledkih nad dolino, solnce je mežikalo med njimi na zapadni strani, veter se je spustil zdajpazdaj po vejju nad menoj in šumel zaspano, melanholično.

— Življenje, kako si čudno! Štefan, ali veš, kam gre tvoja pot? —

In sklenil sem, da drugi dan odidem.

* * *

Ko sem že davno zopet sedel v kancliji in so se zunaj bleščali septembrski dnevi, kakor bi hoteli prikljucati še enkrat pomlad nad ulice in v park, v mesto in na deželo, mi je Pokoren po svoji bolezni prvič pisal.

— Doslej nisem vedel, kako velika je materina ljubezen. Nisem vedel, da jo otrok rani, če se oklene drugega bitja. Zdaj so se mi oči odprle. Ko sem po dolgem času zopet enkrat lazil po gozdu in ves utrujen sedel potem na klopico za čebelnjak, je prišla mati k meni in tedaj sem prvič slišal iz njenih ust ime svojega dekleta. Nekaj čudnega mi je leglo na srce, ko se je to zgodilo. Povedal sem vse. In odprle so se mi oči. Glej, pred mojim srcem je bila Karla moj ideal, moja Beatrice. Brez nje bi bili moji romantični verzi limonada, brez nje bi mi bil svet brez solnca in sreče. A več in dalje nisem mislil. Sam sebi sem se smejal, če sem si predstavljal, da stojim pred gospodom Podlogarjem in ga prosim za roko svojega dekleta. Ljubil sem zavoľo ljubezni, in da sem nekako zaročen s Karlo, se mi je zdelo for-

malnost, ki sem jo prenašal radi filistrstva njenega očeta in cele familije in radi našega v devetstodevetindevetdeset predsodkov zakopanega provincialnega mesta, ki se tičejo vsi enega samega dejstva, včasih celo ene same misli. A ko sem slišal govoriti svojo mater o tem, tedaj sem ostrmel. In zdelo se mi je, da slišim pridigati gospoda Podlogarja: — Kruh je prvo! — Prijatelj, na zlati uri ljubezni, kjer leti čas kakor lastovka čez morje, viši težka, neskončna veriga dolžnosti in bridkosti.

Kako da nisem tega prej opazil? Zdaj sem resen, skoraj bi rekel, žalosten, zakaj nekaj lepega,

presrčnega se je pretrgalo med menoj in materjo. In moje srce je plaho in polno skrbi. Včeraj sem bral biblijo in tam sem dobil ključ do te skrivnosti: Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem... Zapustil bo zato človek očeta in mater... Zdi se mi pa, da sem še premlad, da bi do dna razumel te besede. Povsod vprašanja, le eno mi je jasno: Karlo ljubim tako, da vzamem zanjo tudi butaro težav in bridkosti na rame. In gospod Podlogar bo zadovoljen z mano...

Tako se je glasil epilog v tistem pismu.

(Dalje.)

MONOGRAM KRISTUSOV.

Monogram Kristusov iz rimske Emone je posebno važen krščanski spomenik naše dežele. Izkopan je bil l. 1911. na Mirju, kjer so se po naročilu nemškega viteškega reda, lastnika dotičnega zemljišča, vršila izkopavanja, ki jih je vodil dr. Walter Schmid, zdaj deželni arheolog v Gradcu. Monogram se je našel v razvalinah hiše, ki jo je Schmid nazval hišo dvanajstero hipokaustov (peči).¹ Dozdaj se je našlo le malo krščanskih ostankov v stari Emoni (n. pr. nekaj starorimskih svetilk s Kristusovim monogramom). Toliko večjega pomena je zato ta monogram Kristusov, ki je last nemškega viteškega reda in namenjen za Museum Emonense, ki ga namerava omenjeni red v Ljubljani sezidati. Tudi v krščanski arheologiji sploh bo zavzemala ta emonska najdba odlično mesto.

Monogram je vlit iz bron, je neenake debelosti, poprečno $3\frac{1}{2}$ mm debel, meri 9 cm v premeru, tehta 190 g in je prav dobro ohranjen. Prevlečen je z lepo, ne premočno patino. Kakor je videti na sliki (v naravni velikosti) sta začetni črki grškega imena Kristusovega, $\chi\rho$ ($\chi\rho$ stós), obdani od obroča, venca. Tam, kjer se ramena črk končujejo, so ob vencu okroglo prodrta ušesca, izvzemši ob podnožju črke P, kjer je masiven štirioglat podstavek z večjim ušesom spodaj. Tu je bil monogram pritrjen na kakem drugem predmetu. V sredi, kjer se križata X in P, je nekoliko večja okrogla prodrtnina. Ena stran monograma, in sicer ona z narobe obrnjenim P (tudi na ta način nam kažejo spomeniki dotične dobe Kristusov monogram), je okrašena z vdolbenimi pikami in z graviranimi črtami po črkah. Druga stran je neokrašena, le robovi so površno opiljeni. Monogram je gotovo iz 4. stoletja.

Iz krščanske arheologije vemo, da sta se grški črki X in P, med seboj zvezani in prekrižani, rabili že pred Konstantinom kot okrajšava (compendium scripturae) v napisih za ime Kristus.

¹ Dr. W. S. Ausgrabungen in Emona. Laibacher Zeitung z dne 11. maja 1911, št. 117.

Kot samostojen znak se rabi monogram $\chi\rho$ šele začetkom 4. stoletja. Pomen tega znaka je bil torej kristjanom že znan, ko je l. 312 Konstantin okrasil z njim svojo

MONOGRAM KRISTUSOV IZ RIMSKE EMONE.

uspehov s predavanjem na Sorbonni, dosegel sem to z delom, ne pa s ponižujočimi me koncesijami, o katerih govore, da sem se prodajal našim nasprotnikom... Ako ste čitali moje zadnje delo: *La civilisation chrétienne chez les Francs*, ki ga je obdarila akademija, ste se lahko prepričali, kako presojam odlične zgodovinarje, kako jih obsojam v vseh točkah, kjer so v nasprotju s katoliško resnico... Ako sem hvalil Ballancha in Chateaubrianda, nisem hvalil nju napak, hvalil sem pa nju zadnja leta, ki sta jih oba preživela kot vzorna praktična katolika. S tem, da sem pohvalil Ballancha, ki je imel zmotno misel o posmrtnih kaznih, pa jo je preklical, pač ne zaslužim očitanja, da ne verujem v posmrtno kazni. To po pri-

liki je odgovoril Ozanam svojim prijateljem v Lyon, sicer pa javno ni odgovarjal, temmanj, ker je dobil sijajno zadostilo s tem, da je par mesecev pozneje pariški nadškof Sibour obsodil pisavo lista »L'Univers«. Ozanam je duševno junaško prenesel to bridkost, a zdravju njegovemu sta delo in trpljenje zadnjih let opasno škodovala, da je moral po zdravnikovem nasvetu zopet spreči za nekaj mesecev. — In zopet ga je srce vleklo v solnčno Italijo; zaželela mu je duša po omamno-lepi Umbriji, po prijaznem Asisu in po asiškem svetniku Frančišku. Ta obisk je rodil knjigo: *Poètes franciscains de l'Italie au XIII. siècle* in pozneje Fioretti, ki so najpopularnejše delo Ozanamovo.

(Dalje.)

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

(Dalje.)

III.

Zbogom, domovina!

Poznal sem te na vseh koncih in krajih predobro, prešeren sem postal ob tvojih dobrotah, zazdela si se mi tako vsakdanja, tako filistrska, tako pusta. Naveličal sem se kanclije, preobjedel domačih blagrov in klic Štefana Pokorna, ki mi ga je napisal na razglednico, na kateri se je bleščalo vseučilišče: — Pridi! Alma mater te čaka! — me je vzbudil iz nezadovoljnosti in dolgočasje, da sem že drugi dan brez pomislov, brez predsodkov stlačil svoje stvari v kovčeg in ušel z juga na sever.

Ko sem na graški postaji mrzlega pomladnega jutra stopil iz vlaka, mi je že tresel Štefan desnico: »Zdrava, duša domača! Glej, iz oči ti sije domovina, s pelerine puhti še njen vzduh, v tvojem glasu je še njen odmev! Kaj pravijo tam doli?»

»Tam doli molčijo. Zato sem šel, da slišim, kaj pravite tu...«

»Tu ne pravimo nič... Samo idealni smo, dokler se ne unesemo.«

Solnce je sijalo na vzhodu, nebo za zelenim gričem sredi mesta, vrhu katerega je sivel grad, je gorelo v jutranjem ognju, tramvaj je veselo zvonil po ravni ulici in me nesel v novo življenje.

»Kam?» sem vprašal Štefana.

»K meni na stanovanje... Porazgovoriva se, potem pojdeva iskat stanovanje zate.«

Ko sem sedel v Štefanovi sobi na mehkem fotelju, ko je prijatelj z vso veličastnostjo, roke

v žepih, stopal z dolgimi koraki po preprogi, ki je šla čez parket od enega konca do drugega, ko je zabrnal na marmornati plošči umivalnika samovar in pritrjevalno golčal med Štefanove besede, s katerimi me je pozdravljal v svojem elegantnem stanu v tujini, tedaj sem nenadoma vprašal: »Štefan, kje je slovenski študent, ki sanja v zadehli revni sobici, ki umira od jetike med knjigami, ki sam ne ve, kaj bi od mizerije in sentimentalnosti? Kje je študent, ki pije cele noči in se vlači kakor megla skozi svoje žalostne dni?«

»Ni ga... V preteklost ga pojdi iskat v solzave romane in med besedovanje ljudi, ki študenta še niso videli v njegovi gloriiji!«

Tako se mi je smejal na ves glas.

Jaz pa nisem vedel, kaj bi. Mehko, toplo mi je postalo v duši. S pisalne mize se je smehljala Karlina slika, pozdrav in spomin iz domovine, v dveh visokih vazah ob njej so mi vele rože pričale o zadnjem slovesu, tam na levi so v strogem redu molčale knjige na stelaži, samo ena je ležala na mizi odprta in pričala, vsa podčrtana in popisana z opombami, da Štefan študira.

»Ko spoznaš naše fante, ko te sprejmemo v naš slaven klub, ki nosi ime »Narobe«, ko se vživiš v naše življenje, tedaj boš videl, da spada študent, kakor ga človek pozna iz knjig, že v sivo preteklost. Zdaj je vstal nov rod med nami. Kakor z verigo smo sklenjeni, ki je ne pretrga nobena moč. Le tisti se cmeri in zaleze boževkam, ki

gre svojo pot ločen od drugih. In prav se mu godi. Zakaj se pa zajé v stare tradicije, zakaj se zavije v suknjo samotarstva, trmoglavosti in solzave melanholije!»

Iz skodelic na mizi sta se dvignili dve lahni meglici in čajev vonj je zapuhtel iz njiju.

»— Odkod te misli, ta razkošnost, ta prešernost? boš vprašal. — Ali se je beračija preteklosti izprevrgla pri študentu v bogastvo sedanjosti? — Nikakor ne. Skrivnost je ta: svet je postal praktičen. Življenje zahteva mnogo, vedno več. Tradicionalna krokarija spada med staro šaro, komur je vsakdanji kruh — je že izgubljen. In ves svet živi dandanes na kreditu in mi študenti tudi. V nas je toliko moči, da nam domovina zaupa, da nam posoja na naše talente. In zato se ne vrnemo iz tujine slabi, jetični, izkrokani, da ležemo samo še v grob na domači zemlji, ampak čili, zdravi, vedrih oči potrkamo na njena vrata, ko pride čas, in zakličemo: — Domovina, tu smo! Služili ti bomo poslej in v sedmih letih ti odplačamo tvojo skrb in ljubezen. — In če v razposajenih urah pozabavljamo na domovino, naj ne bo huda na nas! Na Ruskem tožijo žene, da jih mož ne ljubi več, če jih štirinajst dni ne udari...«

Jaz sem se čudil Štefanovi velikopotezni modrosti in sem se zdel samemu sebi rodoljub z dežele, ki je po dolgem času prišel v mesto in se ga drži še vsa vaška okornost, priučena plašljivost in podeželska nezaupljivost.

Izpila sva čaj in odšla.

Pot je naju peljala skozi mestni park. Ko sem šel prvič po njem, se nisem nič čudil, da ga graški penzionisti imenujejo svoj raj, da je zaljubljenim ljudem nebo in za otročaje in pestrne več kakor vesoljni svet. Dasi je bilo v marcu in so bili spomeniki še vsi obiti z deskami in palme s slamo povezane, vendar je po brstečem drevju vse pelo in žvižgalo v pomladanski razposajenosti, pred nama so se po tleh zaletavali kosi urnih nog, obstajali sunkoma sred poti in zopet bežali na drugo stran v travo, krog naju so krotko skakali ščinkovci, sinice in vrabci z vso pernato žlahto graškega parka, z dolgimi skoki se je nama približala veverica, obstala, sedla na zadnje noge, kóketno zavihala repek, napravila poklon in se v urnih skokih odpravila drugam.

Tam na ovinku pa je mlackal z jezikom debel penzionist z vso ljubeznivostjo, čepel na tleh in delil jedrca vevericam, ki so hitele od vseh strani k njemu.

Resnično, že tedaj sem Gradčanom odpustil vse filistrstvo, vso njih zaljubljenost v to mesto, v park in v Schloßberg nad njim, kjer čepi na

enem kraju stolp z uro kakor staroveški očanec in zre miroljubno, komodno dol v vrvenje ljudi čez strme strehe in čez široko, naglo bežečo Muro.

Dolgo, dolgo sva iskala stanovanje. Lepa soba, na stenah slike, ki so kazale okus, nad pisalno mizo palma, pod širokim, svetlim zrcalom zofa. In ko je Štefan zapazil na podstavku ob peči Phidijev kip Apolona, mi je šepnil: »Ta stan bo zate! Pogodi se!«

Tako sem postal sam svoj gospod.

Drugi večer sem videl slovenskega študenta v njegovi gloriiji. Sobota je bila, v nedeljo ni predavanj, klub Narobe je imel sejo, v kateri sem bil sprejet med njegove člane, imenovane jogre. Nizka sobica ponižne predmestne gostilne, kjer je bilo vse bolj skromno in vsakdanje, je bila polna slovesnega pričakovanja, ko je vstal stara bajta Zorič, predsednik kluba Narobe, imenovan oficielno Kolomon, potrkal s prstanom na kozarec in se odkašljaj.

Stare bajte so redkost v današnjih dneh, zato uživajo povsod spoštovanje in tudi v mojem srcu se je zbudilo nekaj takega, ko me je očetovsko pogledal izza svojega zlatega ščipalnika, si pogladil črno špičasto brado, in ko je govorjenje tovarišev utihnilo, iztegnil roko in dostojanstveno izpregovoril: »Jogri moji! Slavni člani kluba Narobe! Otvarjam slavnostno zborovanje ali zebiranje, kakor se glasi po starih štatutih kolomonovega žegna vsak shod našega kluba...«

Kolomon je nehal in zapovedal tajniku, dolgemu filozofu Severju, naj prebere iz žegna zebiranje ob sprejemu novega člana.

Sever, imenovan v klubu Rožnicvet, ker je bil lepega, skoraj deklinškega lica, je vstal, potegnil iz žepa staro, oguljeno knjigo — pravega kolomona — ga počasi odprl in v predpotopni slovenščini je zadonel njegov glas čez mizo. Bral je tisti odstavek iz knjige, ki trdi, da jih ni na svetu boljših molitvic in zagovorov, kakor so v njej, da se človeku, ki nosi ta žegen noč in dan pri sebi, ne more zgoditi nič hudega v tej solzni dolini, da se ga nobena krogla ne prime, da ga nobeno orožje ne rani — Sever je ad eksemplum pristavil, da je z žegnom v žepu že troje starih bajt promoviralo — da beži pred temi črkami vsaka bolezen in žalost in da smrt že naprej pove srečnemu lastniku tega čudodelnega rituala, kdaj pride ponj, in ga odpelje gotovo v srečno večnost po lepem, brezskrbnem življenju...

Ko je Rožnicvet končal svoje branje, je vstal Kolomon in nadaljeval: »Ti duša golobrada, ki še gledaš s skrbjo in plašljivostjo domovine to naše početje, gotovo misliš, da so vse to bedarije.

Toda motiš se. In preden te sprejemem slovesno v krdelo jogrov našega kluba, ti moram razgnati meglo, ki ovija tvojo dušo, in ti pokazati jedro zdravega preudarka, ki se skriva pod lupino naše prešerne družine in naših častivrednih običajev. Častitljivi žegen govori resnico. Dokler boš pod njegovim varstvom članovil v klubu Narobe, ki narobe govori, a prav misli in dela, boš varen pred zunanjimi in notranjimi sovražniki. Ne bo te zastrupila tujina, ne bo te ubila svoboda, ne bo te umorilo krokanje in velikomestno blato se še tvojih škornjev ne prime. Zakaj naš si in naš moraš biti. To se pravi: kdor škili čez plot in uhaja s poti, ki jo ima naš klub, za tega v njem ni mesta. Naša pot pa je: delo ob svojem času, ob sobotah in slovesnih prilikah pa žebranje, kjer se otrešeš prahu filistrstva in pilharjenja med tednom, obesiš s suknjo in s klobukom na klin vsakdanjost in težke misli in skrbi in poveš kako pametno narobe in iz vsake besede razbereš njen pravi zmisel. Seve, tega mojega govora ne smeš razumeti narobe, zakaj sprejemni govor je edina izjema v naših štatutih, ko se sme prav govoriti in prav misliti. H koncu ti pa slovesno naznanjam, da so vrata odprta, da jo lahko odkuriš vsak hip in da te ne bomo nič pogrešali, zakaj spoznali smo, da za naš klub nisi ...»

Kolomon je sedel in si ponosno vihal brke. Pokoren pa me je dregnil: »Zahvali se!«

Zjasnilo se mi je, vstal sem in se zahvalil. Dejal sem, da mi je za klub kakor za lanski sneg, da gredo njegovi štatuti radi mene lahko rakom žvižgat po melodiji, ki jo navaja Valvazor, da je žegen prebedast, da bi mogel moderen človek izluščiti iz njega en sam atom modrosti in da me Kolomon ne bo nikdar videl pod svojo komando ...

Ko sem končal, se je ves klub izpozabil in nemara resnico mislil. Zakaj slišal sem: »Dober joger ... Razumel je našo zavito modrost ...«

In bil je lep večer. Tako je bil poln študentskega veselja, da sva se s Štefanom šele v kavarni domislila domovine.

»Kaj pravijo škrjančki?« me je vprašal.

»Ne vem. Ti bi to moral vedeti bolje.«

»Čudno ... Neumnost, da te vprašam! A oprosti! Ob lepih trenutkih mislim vselej na Karlo. Tako tudi nocoj. Zdi se mi, da so ti moji dnevi kakor rože, ki se nizajo nalahko na zlato vrstico življenja. Delo mi je sladko, saj vidim tam daleč v bodočnosti svoj dom, svoje lastno gnezdo, in še tista trohica filistrstva, ki je v tej misli, se izgubi med cvetjem ljubezni ... In vendar me nekaj vedno skrbi, nekaj preži neprestano nad

menoj, čez moje rože se plazi črn mrčes: skrb. Predolga se mi zdi pot v prihodnost, prevesela škrjančka sva jaz in Karla, da bi nama usoda ne bila nevoščljiva in bi nama ne nastavila kje kake zanke ... Vrag vedi, zakaj mi prihaja ob tem vedno na misel dolgi Oražen ...»

»Ah, njega se ti pač ni treba bati!«

»Njega ne, a bodočnosti ...«

Tako je upihnil spomin na domovino v Štefanovem srcu zadnjo lučko razpoloženja iz kluba Narobe. Plačala sva in odšla.

Skoraj brez besed sva se poslovila in le odmev najinih korakov je govoril še dolgo za nama, ko sva skoz mrzlo noč mimo redkih medlečih luči hitela na dve nasprotni strani domov.

In vi mislite, da je bil Štefan Pokoren z vso svojo tovarišijo večji častilec krokanja kakor vsi študenti, o katerih ste kdaj brali? Toda, ali ste videli Štefana Pokorna na vseučilišču? Ali ste ga videli sedeti ob predavanjih vedno na istem prostoru ob oknu, ko je pisal, pisal, da mu ni ušla niti besedica? Ali ste sedeli sključeni z njim v knjižnici in v seminarju, ko je prebiral kodekse, seciral staroslovenščino in se potapljaval v neizmernost vede? In ste li bili zraven, ko je z društvenim trakom čez prsi tovarišem argumentiral kakor Demosten? Ali ste šli študirat razmere naših ljudi, ki jih je vrgla sila življenja v tujino in jim počasi pila njih moč in jih hotela pogrezniti z njih krvjo in zarodom v morje tujstva? Ali ste jih vi zbirali in vžigali v njih dušah gasnoči spomin na domovino, na rodno zemljo in ljudi? Ali ste se vi jezili z menoj, ko sem včasih med tednom srečal Štefana in je bežal zatopljen v delo in v misli mimo mene kakor tujec?

Niste videli, ne doživeli vsega tega. V veselem klubu Narobe ste videli njega in njegovo družino.

Kaj hočete! ... Škrjančki ...

* * *

Velika noč se je bližala. Park je zelenel, ptiči so pobirali bilke in frčali z njimi v veje, solnce z neba se je smejalo prijazneje in klicalo lepe dni nad nas, in Štefan Pokoren je bil nestrpno — vesel —

»Kaj ti je?« sem ga vprašal zadnje dni predavanja neko predpoldne, ko se mi je smejal že oddaleč izpred črne table na univerzi, kjer so bile napisane dolge kolone imen, na katera je bilo prišlo kako pismo.

»Glej, domovina me kliče! Gotovo me Karla že težko pričakuje ...« je odgovoril Štefan, zbrisal svoje ime izmed množice drugih in stekel po stopnicah k vratarju po pismo.

Ko se je vrnil, je držal v rokah še neodprto pismo v črnoobrobljenem zavitku.

»Kaj je vse lahko v tem pismu! Pomisli — od Karle je. Črn rob krog njega — in vendar sem še včeraj dobil njen zadnji list!«

»Morda ji je kaka teta umrla,« sem dejal malomarno.

Štefan je odprl list in ga naglo preletel. Počasi ga je nato zganil, počasi vtaknil v žep in počasi se okrenil k meni.

»Kaj je?« sem vprašal.

»Gospoda Podlogarja je pedsnočnim zadela kap.«

Tako kratko in suho se je to slišalo iz Štefanovih ust, a vendar sem čutil, da ga je novica nadvse prevzela.

Molče sva odšla.

Lep dan je bil zunaj. Celo kameniti učeni možje nad pročeljem vseučilišča, ki so vso zimo mračni in zamišljeni prezebali tam gori, so se veselili pomladi, zakaj sv. Avguštinu je bil sedel kos na knjigo v roki in odžvižgaval tovarišu, ki se je razgledoval z Aristotelove učene glave.

Pokoren pa je bil ves žalosten, ko mi je začel govoriti: »Kakor silna, črna pest se je dvigalo vedno nekaj nad menoj in nad mojo ljubeznijo. Zdaj je zamahnila in udarila prvič in prvi, ki je padel, je Karlin oče. Bog mu daj dobro, toda meni je napravil slabo uslugo, da je umrl.«

»Zakaj?« sem ugovarjal jaz.

»Zdaj so škrjančki brez gnezda. Dokler je živel Podlogar, je bil penzija, je bil denar in živel so. Zdaj je vsega tega konec. Drugega nimajo kakor pohištvo in kake krajcarje, s katerimi pokopljejo očeta in plačajo stanovanje prve mesece. In potem? Ali bodo živeli od revščine, ki jo bo dobivala mati iz cesarske kase? Poezijo moje ljubezni ubije kruta realnost in vprašanje po kruhu. — Kruh je prvo! — je pridigal rajni

SLOVENSKO-HRVAŠKI KATOLIŠKI SHOD:
POLJAKI V NARODNIH NOŠAH.

Podlogar. In prav je pravil. Jaz ga nimam, Karla ga nima . . . Škrjančki niso še godni, Karla ne more prislužiti niti vinarja, če ne gre za deklo — nad nama se reži skrb za bodočnost . . .«

»Ljubezen vse preмага,« sem ga tolažil.

»Ne vem . . . Težko mi je v srcu in vem, da tudi Karla vidi vse to kakor jaz. Morda celo še pametneje, globokeje. In zato je poleg svoje bridkosti po očetu zavoljo najine ljubezni gotovo tako žalostna ali še bolj kakor jaz. Meni ni več strpeti. Zvečer se odpeljem v domovino. Podlogar bo sicer že v grobu, ko pridem, a dekleta moram poto-lažiti, moram mu pokazati zaupanje in moč, ki bi morala žareti v mojem srcu kakor solnce, a je, žal, le kresnica, ki pade lahko vsak hip na grobljo ob cesti . . .«

»Počakaj še par dni, da odideva skupaj!«

Toda zaman. Tisti večer že ga je odnesel vlak na jug.

* * *

Čez štirinajst dni sem se v domovini izprehajal v zgodnjem večeru, prvem v maju, s Karlo in s Štefanom po mestnem drevoredu.

Nebo je temnelo, na zapadu je žalovala temno-rdeča zarja za solncem, in kakor bi se bila vžgala iz žareče neskončnosti, se je iskrila tam daleč večernica. Reka ob aleji je pritajeno šumela, s kostanjev, ki so njih cvetovi prezgodaj že ugašali, so padali beli cvetni lističi kakor sneženi kos-miči in krili tla z mehko, belo preprogo.

Ob meni je stopala Karla v žalni obleki. Pod širokim, črnim klobukom je bledeel njen obraz, v njenem glasu je še žalovala bridkost preteklih dni, njena levica se je trudno oklepala Štefanove des-nice.

Pokoren je pa govoril. Trd, neusmiljen je bil njegov glas, ki je hotel z njim prevariti samega sebe in svoje dekle.

»Štiri leta so še pred nama, Karla, ali celo več . . . Pomisli, ta dolgi čas! In v teh letih moram

SLOVENSKO-HRVAŠKI KATOLIŠKI SHOD:
SLOVENSKI RUDARJI IZ NEMČIJE.

doštudirati, moram promovirati, moram za beraško plačo tlačaniti. In potem šele te smem pogledati in se smem prašati: — Kje je prva bilka za domače gnezdo? — In šele prva bilka . . . Kje bodo druge?»

»Počakam te tudi deset let, vso večnost, če hočeš . . . Zanesi se name!« je šepetala Karla.

»In ne vidiš Alme, ne vidiš Dore? Kdo bo skrbel za njiju? Ne vidiš matere, ki se žalosti krogi tebe, ki si ji edini up? Ti vidiš le mene, ljubica, in iz tega ti bo vzrastla sama žalost. Zakaj jaz nisem junak. Ko sem izpregledal in pretehtal, kako je s teboj in s tvojimi in kako je z menoj, sem se zbal svoje ljubezni in moj pogum je ugasnil . . . Karla, življenje je žalostno. Berač sem, in zato sem tak. Pa sem iztegnil prezgodaj roke po sreči in mislil, da s svojo prešernostjo uženem samega vruga. Zdaj sem dobil klofuto, zakaj s tvojim očetom je legla najina sreča v grob . . .«

»Kaj naj torej naredim?« je vprašala Karla in skoraj jok je ihtel iz njenih besed.

»Kaj jaz vem? . . . Tam je dolgi Oražen, asistent, ki je edini izmed nas dal venec na krsto tvojega očeta, ki je bil v vaši žalosti edini tolažnik, ki še sedaj čepi vsak dan pri tvoji mami in snuje bogvekaj. Njega prašaj za svet! On je soliden, on ima lepo plačo, jaz nimam nič in ne vem nič . . .«

Karla je vztrepetala.

»Jutri ob devetih predpoldne se zopet vidiva, Karla. Ob enajstih se odpeljem!«

Pokoren je izpustil Karlino levico in se obrnil k meni, ki sem se nem čudil njegovim besedam: »Prosim te, spremi Karlo nocoj ti domov!«

Izginil je naglo po stranski poti, med grmi in debli so se izgubili njegovi koraki v temo.

»Spremite me do doma!« me je naprosila čez par trenutkov in si obrisala oči.

Obrnila sva se in brez besede odšla proti mestu. Med potjo sem za hip pogledal v Karlino dušo in zasmilila se mi je.

»Poznate Štefana in mene,« mi je tiho, zapupno pripovedovala, »in zato oprostite, da ste morali te hipe preživeti z nama! Nisem se mogla več ustavljati, žalost me je premagala. Morda je pa res bolje tako. Da bi Štefan vedel, kako mi je, bi gotovo ne bil tak. Doma mama vedno joče in vzdihuje, kaj bo z njo in z nami, me pogleduje s prosečimi očmi in toži, da bi najraje tudi ona umrla. Alma in Dora molčita in vse to me tako boli in peče, da mi je obupati. Na cesti smo, to je res — in ni pomoči, ni izhoda. Morda je, a jaz ne smem misliti nanj . . . Mama mi vedno pravi, da ima Oražen lepo plačo, da imam srečo

v rokah, a da je nečem. Kam vse to meri, veste. In zdaj me še Štefan obsoja in ne veruje v mojo ljubezen . . . Povsod žalost in bridkost, da sama ne vem, ne kod, ne kam. Kdo mi bo pomagal, kdo me reši?«

Jaz je nisem mogel potolažiti z drugim kakor z vsakdanjo frazo, da se morda vse še obrne na boljše in da se ljubezen čisti v bridkosti kakor zlato v ognju.

»Ah, da, ko bi imela le iskrico upanja!« je vzdihnila Karla. »Tako pa se bojim, da je vse zaman. Vse lepe sanje so se razgubile v nič, ostala je sama žalost in strah pred bodočnostjo . . .«

Ustavila sva se pred vrati hiše, v kateri je stanovala. Poklonil sem se in Karla se je poslovila od mene: »Še enkrat bi rada videla Štefana, preden odide. Recite mu, naj jutri gotovo pride! Saj vem, tudi njemu je težko, a naj ne obupa! Zahvaljujem se Vam, da ste me spremili. Pozabite na te trenutke! Lahko noč!«

Izginila je med vrati. Za hip je še živel njen obraz v mojem duhu, njene oči in njena žalost, za hip še sem videl pred seboj njen črni klobuk in njene vitke forme, a ko je zašumela ulica mimo mene, je izginilo vse, le nekaj trpkega je ostalo na dnu srca.

Šel sem iskat Pokorna.

V pozni uri sem ga zasledil v polprazni kavarni. Ob okrogli marmornati mizi je sedel, noge iztegnjene daleč od sebe, obraz skrit za velikanjskim dnevnikom. Ko sem mu položil roko na ramo in me je brezizrazno pogledal, sem spoznal, da ni skrival obraza pred svetom, marveč svojo dušo in razpoloženje v njej.

»Prav, da si prišel . . .« je bil njegov pozdrav.

Sedel sem in v mojih besedah je bilo več sočutja nego nevolje, ko sem mu dejal: »Kaj delaš?«

Časopis je zafrfotal po zraku, udaril ob mizno ploščo, se še parkrat vzdignil in nato mirno obležal. Pokoren pa je sklenil roke, se naslonil s komolci na mizo in se zagledal vame.

V njegovih besedah je bila trpka bridkost, ko mi je počasi odgovoril: »Tako me obsojaš, ker vsega ne veš. Ali si bil ti z menoj zadnje dni pri častivredni gospi Podlogar? Ali si jo ti poslušal, ko mi je sedela danes popoldne nasproti in se cmerila z jokavim glasom: — Gospod Pokoren, Vi ste razumen človek, dasi ste še mladi. Kdaj pridete Vi do kruha? Glejte, mi smo po očetovi smrti kakor na cesti . . . Ne mislim sicer nič hudega, toda na štiri oči Vam povem, Vas prosim, Vas rotim: ne begajte uboge Karle! Lepa prilika se ji ponuja, gospod Oražen bi jo rad poročil. On

lahko to stori, on ima že lepo, gotovo službo, ima plačo, da bosta lahko izhajala. Pustite ubo-gega otroka, kakor mati Vas prosim, ona ni za Vas in Vi ne zanjo. Ona bi se postarala, preden bi Vi mogli misliti nanjo resno. Ne jezite se, ve-rujte mi, da bo tako prav! Nas vse in njo bi spravi-ili v nesrečo, če bi jo še mamili z obljubami, ki sami vanje ne verujete. Če se Vam Karla ne smili, naj se Vam smili njena mati, uboga vdova, ki nima nikogar na svetu kakor svoje otroke! Poslušajte me, vedno Vas bom imela v blažem spominu... — Ali si slišal to, te prašam, ali ti je rezal v dušo in v možgane tisti visoki, noslja-joči glas, ali si videl tisti dve obupni, globoki črti od oči in od nosa navzdol do pobešene, tre-soče se spodnje ustnice? Če bi ti vse to videl in slišal, bi zgrabil klobuk in brez slovesa zbežal. Jaz sem se pa še poklonil in poslovil in iz srca zatrjeval, da mi je neizrečeno žal, toda ker ni drugače, naj bo... A ob Karli mi je nocoj iz-bruhnilo vse na dan, kar je peklo in žgalo v duši.

Bilo mi je vse jasno.

»In kaj misliš?« sem vprašal po dolgem času.

»Nič ne mislim. Naj gre vse svojo pot, jaz ne zganem več z mezincem, dasi me žene, da bi udaril s pestjo ljudem in usodi v obraz. Pustim vse skupaj. Če je v Karli dovolj velika ljubezen, premaža vse in srečna bova. Če je pa ni, potem ji je itak sodba že pisana in obsodba tudi...«

»Pa bi ji pomagal, dal bi ji roko, da ne ob-nemore...«

»Nič... Ne maram je trgati od matere. Odkod imam pravico riniti se med njiju? Niti z mezincem ne ganem, kakor sem rekel. Nočem in ne smem.«
Težak, moreč molk je legel med naju.

Ko je natak ar prinesel vodo na mizo, mu je Štefan naročil: »Buteljko samoškega!«

»Čemu to?« sem mu branil.

»Če bi bil bogatejši, bi pokal šampanjec ob pogrebu moje ljubezni. Tako pa naj nama da cvet z otoka Samos helenskega solnca in lepote, da ne bova več čutila mrzle žalosti in meglenih mla-dostnih sanj...« se je Pokoren zasmel bridko.

Tako se je zgodilo, da je moj prijatelj po polnoči zapisal s svinčnikom na beli marmor predse svoji ljubezni v slovo:

Oj, cvele, odcvele in pale so v noč
vse najine zvezde, vse najine sanje,
in mesto bi v kito se splele, obroč
bridkosti krož srca skovan je.

A jaz ga zdrobim... Saj je dijamant
poguma močnejši od jekla bridkosti,
in naj bom tračed, naj komedijant —
jaz hočem mladosti... prostosti...

Drugi dan popoldne, ko je brzel vlak z nama na sever, sem citiral Štefanu te verze.

Trudno se je nasmehnil, zakaj resnično slovo od Karle je bilo težje, bridkejšje nego tisto, ki ga je praznoval prejšnji večer z menoj ob helen-skem vinu.

IV.

Pozno po polnoči sem nekoč sedel v Štefa-novem graškem stanovanju. Vse je bilo kakor ne-kdaj, samo Karlina slika je bila izginila s pisalne mize. Na njenem mestu je oklepala Muza z levico Pegaza krog vitkega vratu. Božanstveni belec je vdano sklanjal k njej svojo glavo in ščitil njen beli stas z mogočnimi krili, ki jih je kakor dve velikanski orlovski kreljuti pobešal k tlom.

Pokoren je sedel pred menoj in držal drobno popisan zvezek v rokah.

»O naši literaturi me je sram govoriti v jav-nosti in o svojih verzih nisem še nikomur zinil besede...« se je opravičeval. »In če se ti nocoj odkrijem, storim to zato, ker si moj prijatelj. Ljubezen me je zapustila, Karla se trga od mene — ali mi zameriš, če sem Muzi zapisal svoje srce? Morda pošljem te verze, ki jih imam v rokah, v svet. Kar sem doslej napisal, je bore malo in mi je žal, da je šlo v svet. Mnogo pesmi pa sem skrival pred svetom, negoval jih nad svojim srcem, jih ščitil in varoval kakor otroke lastne krvi. Če bi bil lani umrl, sem ti naročil, da vrzi vse v ogenj. Zdaj živim in naj gre med ljudi, kar sem doslej skrival v najglobljem pre-dalu svoje mize. Ti si prvi, ki boš slišal, kar je v samoti, v mladosti, v ljubezni dozorelo v srcu. Poslušaj, ne sme se in mi daj kľofuto, če se ti bo zdelo moje početje bedasto!«

»Beri!« sem odgovoril in se naslonil na zofo.

Štefan je malomarno, mehanično začel reci-tirati svoje verze.

In v študentovsko sobo, v dim dveh slabih cigaret, med te širi stene, ki jih je stiskala od vseh strani tujina, je prišla domovina. Prišepetala je s šumenjem naših gozdov, prižuborela s še-petom naših vod, prisvetila s srebrom svojih naj-lepših noči in z zlatom najsolnčnejših dni. Naše gore so vstale pred menoj v gloriiji svojih višav, naši grički so se dvignili pred mojimi očmi, ki sem jih zaprl, da bi vse lepše videl. In gledal sem pod gorami in hribi naše doline, po katerih so sanjale vasice, se vezale prek polj z belimi trakovi naših cest, in slišal sem pluti nad njimi zvonjenje naših cerkvic, ki romajo druga za drugo vedno više, više k nebu, k zvezdam. In poeta sem spoznal, ki sluti lepoto, ki nosi v srcu njen

odsev in ki jeclja prve študentske verze. A prišlo je življenje, ljubezen je vzbrstela v mladi duši, njene peroti so se razmahnile in iz jecljanja se je porodila beseda. In govorila je o lepoti, o mladosti, o hrepenenju in o sreči. Ko je pa zagrnilo prvo spoznanje vsakdanjosti in prevar mlado srce, ni umolknilo, ampak zapelo himno samozavesti, ponosa in moči. In vendar sem videl kakor v mraku nekega, ki v svoje lastne besede ne veruje. Videl sem cesto, ki pelje v brezcilnost. In kdo žvižga z rokami v žepu po njej? Ali je poet, ki sam sebi ne zaupa, ali vagabund, ki je le cesta, ki gre po njej, njegovo bogastvo, njegovo življenje, njegov cilj?

Štefan je umolknil, zadnji akord te melodije, ki sem jo poslušal, je izzvenel v vprašanju brez odgovora.

Prijatelj je zaprl zvezek, ga vržel na mizo, odprl okno in ugasnil luč. Mladi dan je planil v sobo, Muza na mizi je oživila, njen obraz je zazarel v skritem sijaju. Ali je bil to odgovor na Štefanove verze?

Doli po tlaku je zaropotal mlekarški voz, Pokoren se je odmaknil od okna in me vprašal s tihim, brezupnim glasom: »Ali mi daš klofuto?«

»Ne. Mnogo jih je že govorilo kakor ti, a tvojih melodij, tvojega solnca, tvoje noči, tvoje ljubezni, tvoje odpovedi, tvoje sreče in tvoje bridkosti ni bilo v njih verzih. Govori ljudem, vrzi svoje verze v domovino! Če ti jih pa vrne in ti poreče: — Vse dobro, vse prav, toda za naše ljudi to ni . . . — tedaj ne obupaj! Tvoj čas morda še ni prišel, mlad si, poet, a svet je star, star . . .«

»Prav . . . Bodri me, da nad mojo drugo ljubeznijo ne obupuješ, dasi je brezpogojno ne hvališ . . .«

Odšel sem.

Jutranje solnce je že vstajalo in trkalo s prvimi žarki na okna visoko gori pod strehami. Zvonjenje je plavalo nad mestom, življenje se je budilo in kosi so zletali v park s trotoarjev, ki so se začeli oživljati. Srce mi je zvenelo mladosti in lepote, ki so jo pile moje oči . . . — — —

Tiste dni je Štefan odposlal svoje pesmi v domovino znanemu založniku. Kakor je bilo njegovo pričakovanje veliko, ko jih je odposlal, tako veliko je bilo njegovo začudenje, ko mu jih je založnik vrnil z oceno priznanega kritika.

Pokazal mi jo je.

— Dragi mladi pesnik — je bilo tam notri — Bog Vas je obdaril s talentom. Toda te pesmice, dasi so nekateri komadi lepi, niso za naše ljudstvo. Kdo jih bo razumel? Odkod to čudno postavljanje besed, te nemirne kitice, te prešerne,

nevsakdanje figure? Učite se, učite, klasike prebirajte pridno, spoznavajte samega sebe in svet in življenje! Umerjenosti, uglajenosti Vam je še treba. Zato Vam svetujem, da shranite to zbirko, pesmi pilite in šele čez leta zopet pridete. Sedaj Vam pa ne morem prerokovati uspeha in zbirke tudi založniku ne morem priporočiti. —

Tako je govorilo tisto pismo in še mnogo drugega je bilo v njem, kar je pričalo, da je bil gospod kritik profesor. Poznal ga nisem osebno, a po njegovih besedah sem sodil, da je visokočisljan mož, da ima vsa pravila estetike v mezinu. In če je sam pisal verze, ki so bili slabši od Pokornovih, če je imel plešo in če njegov obraz pod košatimi obrvmi ni kazal blagohotnosti, kakor mi je Štefan pravil — ali je mar on tega kriv?

SLOVENSKO-HRVAŠKI KATOLIŠKI SHOD:
ČEŠKE »ORLICE«.

Pokoren je njegovo pisanje s komadi in klasiki in vsemi drugimi besedami vržel v peč in z mladostno zaupljivostjo poslal pesmi drugam.

Od tam ni bilo odgovora cel mesec.

»Tega kritika poznam osebno. Na vseh poljih je doma: v znanosti, v umetnosti, v politiki in v dnevnih vprašanjih. Mlad je, lepo rejen in lase ima pristrižene na kartačo. Krokala sva nekoč v Ljubljani skupaj in gotov sem, da me ni pozabil . . .« se je tolažil Pokoren.

A varal se je. Zvezek je prišel nazaj in ocena ni bila nič bolj razveseljiva od prve.

— V pesmih še vse vre in kipi. Kdo bo pil moten mošt mesto čiste starine? Toliko neizkušnosti, nepoznanja življenja, mladostne prešernosti je v teh verzih, da bi jih nihče ne bil vesel. Nič novega nam pesnik ne pove v svojih novih figurah. Zato ne morem zbirke priporočati. Morda

sploh avtor ni poklican na pesniško polje in bi kazalo, da poizkuša drugje . . . —

»Vidiš, mož me nima več v spominu . . .« mi je dejal Pokoren, ko mi je pokazal kritikovo pismo. »Zdaj pojdejo pesmi in kritika v peč. Kaj bi še lagal sebi in svetu? . . .«

»Neumnost, dragi,« sem ga tolažil jaz. »Poizkusi še enkrat, morda boš v tretje imel srečo. Pošlji pesmi še enkrat v domovino, tja, kamor jih še nisi poslal, ker praviš, da sta si s kritikom še boljša prijatelja kakor s tem, ki si z njim samo enkrat krokal.«

»Ne vem, kaj storim. Morda pošljem. Toda če pesmi spet dobim nazaj, pojdejo brez milosti v peč. Naj izgine vse iz lepih, neumnih časov! Potem zbijem tudi Muzo z idealnega podstavka svoje mladosti in pustim verze in umetnost na večne čase. Zajem se v knjige, položim izpite in doktorat in si zapišem na prvo stran svojega življenja: Kruh je prvo . . . In še tedaj ne pozabim tega rekla rajnega Podlogarja, ko bom v poznih letih z brilanti na prstanih, s težko zlato verižico nad vesto v dostojanstvu šolskega svetnika ob četrtinkah vina z bridkostjo mislil na svojo idealno in beraško mladost.« —

Od tedaj nisem več videl Pokorna do tistega večera, ko sem se odpravljal v domovino. Bogvekod je hodil. Pravili so, da študira, a ni ga bilo na univerzi, nisem ga srečal na ulici, in ko sem ga nekoč iskal na stanovanju, mi je gospodinja povedala, da je že pred štirinajstimi dnevi odšel.

— Morda je že doma — sem si mislil — in blagor mu! Gore ga ozdravijo, da pozabi Karlo, svojo prvo ljubezen, in Muzo, svojo drugo, če ga je varala.

Visoko so gorele zvezde julijske noči, za dolgo ulico za menoj je medlel lunin krajec, na

moji desni je kipel v nočno nebo gotiški zvonik cerkve Srca Jezusovega. Stopal sem sam proti domu, v mislih že v domovini, da sem se čutil samotnega kakor še nikdar v noči, v mestu, v tujini. Želel sem si, da bi srečal tovariša, mislil, da ga hip na hip zagledam, dasi sem vedel, da je vse, kar nosi domovino v srcu, že odromalo na jug in se tam razkropilo na vse strani, da vrže od sebe za par mesecev slovensko študentovstvo.

Nenadoma je nekdo za menoj zažvižgal in me vzbudil iz mojih misli. Naš klic. Če ga naš študent zasliši v najglobljem snu, plane kvišku in na poziv: — Naprej na dan! — odžvižga: — Na solnčno stran! — če je tudi tema kakor črnilo razlito krog njega.

Ustavil sem se in odžvižgal ves vesel, da so moje osamele želje privlekle bogve katerega tovariša iz noči. Iz motne mesečine in zaspane plinove luči se je izluščila dolga postava in se mi urno bližala.

»Štefan, ti?« sem se začudil, ko me je prijatelj zgrabil za roko. »Mislil sem, da se že v tribuški dolini naslajaš ob korekturnih polah svojih pesmi, da ti dela družbo Glagolita Clozianus, staroslovenske koreninice in vsa naša literatura, kakor jo je Bog dal. Menil sem v resnici, da se pripravljáš za doktorat že vsaj mesec dni . . .«

»Neumnost . . .« je odgovoril Pokoren. »Sedmino obhajam in veseli me, da boš ti zraven, kakor že moraš biti ob vsaki nesreči moje mladosti.«

»Kakšno sedmino?« sem prašal.

»Pred tednom sem sežgal svoje pesmi. Vse do zadnje. Le kritiko sem si shranil na veke v spomin. Prvo ljubezen sem pokopal, drugo tudi. Idiva v kavarno, da ti povem, kako se je vse to zgodilo!«

(Dalje.)

SLOVENSKO-HRVAŠKI KATOLIŠKI SHOD: PROSTE VAJE »ORLOV«.

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

(Dalje.)

Okna prazne predmestne kavarne so zasijala pred nama.

»Nemaren lokal je...« sem se branil jaz.

»Nič ne de... Pivo imajo gotovo in ob tej vsakdanji mokroti, ki mi je že od nekdaj simbol plehkosti in zaspanosti, bova jemala slovo od Muze. Za par steklenic imam še, jutri bo pa vsega hudega konec, ker se odpeljem domov...« mi je odgovoril Pokoren.

Tako sva sedela čez par hipov ob umazani, razrezani mizi in zaspana kuštrava natakarcica je postavila pred naju dve steklenici slabega piva.

»Slutil sem, kaj bo z mojimi pesmimi...« mi je govoril Pokoren. »Že pred tremi tedni sem pobegnil iz svojega elegantnega stanovanja, kjer sem preživel svoje boljše dni. Nisem mogel več strpeti tam. Muza na pisalni mizi, kjer je nekoč kraljevala Karla, se mi je zdela kakor živa ironija, udobna zofa me je spominjala zlobno vseh dobrih naukov, ki sem jih dajal tebi, ko si prvič na njej sedel, iz visokega zrcala sem strmел vse ure sam vase s porogljivim nasmehom in moje lastne oči so mi neprestano namežikovale: fant, kaj si mislil? Nisem se mogel več videti tam in tudi denarja nisem več imel, da bi si plačeval ta elegantni stan. Zato sem ušel. Zdaj stanujem v zanemarnem kabinetu, kjer ni pisalne mize, kjer ni zrcala, kjer ni zofe, kjer je vse tako beraško kakor jaz sam. Tam sem mirnodušno vržl v peč svoje verze in jih zažgal. Lahko mi je bilo. Dolgih las nisem imel, da bi si z njimi dal ostriči svojo idealnost, žametnega jopiča mi tudi ni bilo treba sleči, hvala Bogu, ob koncu moje umetnije, samo kravata je ostala in pentljo zavezujem z večjim ponosom kakor včasih in kritiko prijatelja Primšarja sem shranil za spomin. Poslušaj in ne smeј se mi! Preberem ti konec.«

Pokoren je razgrnil drobno popisan list in čital: »— Sam praviš, da so morda tvoje pesmi čudne in nenavadne. Toda vedi, da pesem ni lepa, če ni nenavadna. Le to je, bratec moj preljubi, da so tvoje pesmi mlade in da si prenašlo povedal, kar si dolgo mislil. Pa vendar bi tvojim pesmim tega ne štel v zlo in bi jim dal svoj imprimatur, a naš založnik se je ustrašil, ko sem mu povedal, da imam zbirko mladega poeta, ki bi jo priporočil. Prašal me je, ali so tvoji verzi moderni, in jaz sem odgovoril, da so najmoder-

nejši. In tedaj se je še bolj ustrašil, me prijel za roko in začel prositi, naj ga finančno ne umorim z nadebudnim pesnikom. Jaz sem se mu nasmejal in mu povedal, da ne nameravam nič zlega, a ni mi hotel verjeti, dokler mu nisem obljubil, da te še le čez par let zopet priporočim.

Tako ti vračam tvoje verze. Niso slabi, a morda bodo čez leta še boljši, ko bomo preko klanca naše najmodernejše in ko bodo naše stvari brali tudi drugi ljudje in ne samo idealni študentje. Zato misli na svoje pesmi dan in noč, suči verze prav, in kadar bodo prav zasukani, jih še enkrat bolje presuči! Otresi se fraz in besed naše stare moderne, ki ti še tuintam uidejo iz peresa, ker so za nas zvoki brez zmisla! Drugega ti ne morem reči. Ne obupuj, ne lasaj samega sebe brez nujne potrebe, živi in piši dalje in čakaj, čakaj! —«

Pokoren je zganil pismo in ga vtaknil v listnico.

»Vidiš, jaz pa ne maram čakati. Sežgal sem pesmi z Muzo vred, in preden še en sam verz napišem, se desetkrat premislim. Zdaj sem prost, zdaj sem človek. In na zastavi moje duše se blešči zlata resnica: Kruh je prvo. Za diplomu in za izpite edino bom še delal in nato naj zaplava moja barka čez vode življenja, kakor jo veter ponese. Mislim, da bo plavala tudi brez banderca umetnije in ljubezni. Če mi bo dolgčas, bom vsaj vedel, da je barka in ves njen tovor moj, kupljen za srčno kri in za razočaranje po moji fantovski prešernosti...«

»Iz vsega vidim, da si jezen na življenje, na umetnost in na samega sebe. Zakaj?«

»Zakaj!... Lepo vprašanje... Zato, ker se vse tako obrača, da ne morem drugače...«

»Kaj pa škrjančki? Ali ti Karla piše?« sem ga vprašal po dolgem premolku. A že tisti hip, ko sem zastavil to vprašanje, mi je bilo žal, zakaj Pokoren me je pogledal tako mračno, kakor nisem pričakoval ob tem razpoloženju.

»Piše...« je odgovoril počasi. »Nič več dolgih, sentimentalnih pisem. Samo pretrgani, obupni klici prihajajo še do mene. Jaz pa molčim, molčim in si zatiskam oči in ušesa, da bi ne čutil, kako duša samo sebe muči v žalosti in ljubezni...«

»Zakaj ne odgovoriš in je ne potolažiš! Ostala bi v njej lepa misel nate — tako bo pa menila, da si se igral z njeno ljubeznijo.«

»Kaj naj odgovorim? Preberi list, ki sem ga nedavno dobil od Karle, in potem mi povej, kak naj bi bil moj odgovor!«

Štefan mi je dal drobno pismo.

Sred rožnate praznine je žalovalo par besed.

— Štefan! Umiram... Ali nimaš več besedice ljubezni za svojo ubogo Karlo? —

Samo to je bilo pisano. A bolj kakor besede žalosti je govorila tista uboga, tesnobna dekliška pisava, tiste obupne, pobešene črke. Dasi ni bilo niti sledu solz na listu, sem bil gotov, da je bilo mokro oko, ki je prvo gledalo te vrste.

Brez besede sem zganel Karlin list in ga vrnil prijatelju.

»Torej govori, svetuj, ti, ki vse veš, ki hodiš ob meni s povzdignjenim kazalcem in pedagoškim obrazom in besediš o življenja modrosti in filozofiji! Svetuj mi ti, ki si krstil ob prvem začetku mojo ljubezen za petošolsko in si ji prerokoval že tedaj konec!« je skoraj sovražno kipelo iz Štefanovih ust.

»Tako težko je življenje...« sem se branil jaz skoraj nehote.

Štefan se je umiril.

»Da, težko je... Pri tebi je to morda samo fraza sočutja, a jaz čutim njegovo breme. Mladostna norost je bila morda moja ljubezen do Karle, a jaz sem jo postavil v najlepši kotiček srca, da ni mogla nobena zla misel do nje. Kakor otrok nad igračo, ki mu jo je oče prinesel s sejma, sem se veselil svoje sreče. In otrok ne ve, da stane igrača morda dva krajcarja, da se razleti ob prvem padcu na kose. Jaz tudi nisem vedel, da je moja sreča tako rahel stvar, da ga ob prvem udarcu usode ne bo več. Zdaj to vem in zato mi je težko, ko mi najlepše, najdražje trga neizprosna nujnost življenja iz duše. Karla je izgubljena zame, a ljubezen ostane... Naj bo! Molčal sem in molčal bom... Včasih se mi zdi, da so Karlini zadnji listi kakor signali z ladje, ki se potaplja. Jaz jih vidim, a ne morem na pomoč. Tolaži me le eno. Ko se potopi podrtija spomina na najino ljubezen, vzame Karlo Oražen na svoj čoln in Bog z njima!«

»Morda se motiš...« sem dvomil jaz.

»Ne... Jutri boš videl vse. Nedelja bo, in ko dospem v domovino, bo lep večer. Morda srečam kje škrjančke in gospo Podlogarjevo z njimi. Če bodo same in bo Karla z njimi, jih pozdravim in povem ljubo besedo. A to se težko zgodi. Oražen bo zraven, mama bo ponosna, škrjančki plahi, jaz se pa umaknem v dolgem krogu, da ne bodem motil mirne idile, če mi pride pred oči...«

»Pusti raje vse skupaj in se odpelji nocoj z menoj!« sem ga izkušal pregovoriti. A zaman.

»Jutri zjutraj se odpeljem in na večer bom v domovini. Zastrto v noč jo hočem videti, zakaj solnce je zašlo zame tam doli... Idi tudi ti z menoj!«

Dal sem se pregovoriti in obljubil Štefanu, da se odpeljem z njim drugo jutro. Kavarna se je začela polniti s smrdečim tobakovim dimom, z vpitjem in s petjem zadnje vrste, iz razgretih obrazov so naju začele gledati motne, pijane oči.

Plačala sva in odšla.

Sveža noč je dihala nad mestom, in ko sva zaprla za seboj škripajoča vrata, se nama je zdelo, da sva zaprla tja notri vso žalost preteklosti in neprijaznost tujine in da sva na poti v veselje brez puščobe v naročje domovini. — — —

Na večer drugega dne naju je vlak prinesel v domovino. Toda ne v domovino, kakor sije zunaj nad našimi polji, kakor te pozdravlja iz naših vasic, marveč v domovino, ki životari v malomestnem dolgočasju.

Ko sva stopala molče po nedeljsko prazni dolgi ulici s kolodvora v mesto in premišljevala, kam bi šla, se je Pokoren nenadoma ustavil ob plakatu v narodnih barvah.

»Ber! Tja pojdeva in nikamor drugam ne!« mi je dejal in pokazal na velike črke, ki so naju klicale z vsiljivostjo, ki se je zdela v svitu električne obločnice nad cesto naravnost nestrpna, na veliko veselico s plesom, bazarji, umetnimi ognji in kar je še drugih privlačnosti teh prireditev. Cela reč je bila zato tako kričava, ker je praznovalo društvo (kako mu je bilo ime, res ne vem več) petindvajsetletnico svojega obstanka.

»Zakaj ravno na to veselico?«

»Zato, ker slutim, da bo Karla tam... Stara Podlogarica bi dala en dan življenja za vsako tako prireditev, ki jo spominja mladih dni...« je odgovoril Pokoren.

»Ali ne misliš na to, da je komaj par mesecev od Podlogarjeve smrti?«

»Karla bo tam, če je njena mati še živa, da se razvedri in pozabi žalost in mene...«

»Naj bo!« sem se vdal jaz in odpeljala sva se s tramvajem na veselico, ki je šumela na prostranem vrtu skoraj izvun mesta.

Rakete so žvižgale in pokale v zraku in domovina je triumfirala pod nočnimi zvezdami v belo-modro-rdečih lučkah in balončkih in godba je igrala Hej Slovani, ko sva prišla na veselico.

Vse je bilo zasedeno, le tam daleč, skoraj v temi, je samevalo pod tihimi kostanji še par prostorov.

Sela sva k vegasti, iz surovih desk zbiti mizi in prijazna gospodična, ki je iz golega rodoljubja bila ta večer ena izmed mnogih natakarič, je naju sprejela v svojo oskrbo. Prižgala je luč nad mizo in odhitela, da nama postreže.

Na mizi je bila tablica.

»Glej, tujina gre povsod za nama...« se mi je nasmejal Pokoren in pokazal na deščici: Gradec.

Prijel sem za tablico in jo hotel vreči pod mizo, a Štefan me je ustavil: »Naj ostane na mizi! Morda nama še prav pride...«

Pokoren je begal z očmi po ljudeh, a znanih obrazov ni bilo videti v vrvenju in valovanju med mizami.

»Nemara sem se res motil in škrjančkov ni tu...« se je obrnil k meni po kratkem premolku. »In bolje je morda, da Karle ne vidim več. Jutri zgodaj pa odromam v tribuško dolino in vse počitnice bom študiral...«

»Kdaj misliš na izpite?«

»Jeseni stopim pred komisijo, naj velja, kar hoče...«

»Prav je tako...« sem ga hvalil. »Vidim, da te ni še potrlo, da je še moč v tebi. Čemu bi žaloval za Karlo, ki ti morda ni namenjena? Morda te čaka sreča drugje...«

Štefan se je razjezil: »O tem mi molči!... Taki ste, življenja modrijani... Pod obvezo korajže in ironije še peče in skeli rana razočaranja, a že govorite: — Vse je dobro, vse zdravo... —«

»Pa pustiva to! Le to ti rečem, da ti tudi radi pesmi, ki si jih hotel vreči v svet, ne sme malodušnost prepresti srca.«

»Kruh je prvo, dragi moj! Ko vzraste tisti Dr. iz truda študentskih let pred mojim imenom, tedaj morda še kaj napišem...«

»Prej tudi, Štefan!« sem mu ugovarjal.

»Lahko tebi... Toda ko slavno propadeš s svojo umetnijo, kakor sem jaz, tedaj boš govoril istotako...«

Najin pogovor je prekinil komi, ki se menda pri tej narodni prireditvi ni dal porabiti za kaj drugega kakor za sla šaljive pošte. V rokah je držal šop razglednic.

»Gospod Štefan Pokoren, filozof, Gradec...« je dostojanstveno prebral naslov s prve.

»To sem jaz...« se je zganil Pokoren malomarno.

»Dva vinarja v narodne namene...« je nosljal komi.

Štefan mu je vrgel groš, vzel karto in jo naglo preletel z očmi.

»Kje je bila razglednica oddana?« je zaklical za komijem.

»Ne vem, gospod...« je odgovoril mladenič in izgini med mizami.

»Nisem se torej motil. Karla je tukaj...« se je obrnil Štefan k meni.

»Ali ti je ona poslala karto?« sem prašal jaz.

»Ona... Poslušaj, kaj mi piše! — Prepozno, Štefan — Vsega je konec — Pozabiva! —« mi je prebral prijatelj z razglednice.

Umolknila sva.

»Prepozno, prepozno...« je zamrmral Štefan čez dolgo. »Zmagal je torej Oražen. On da Karli kruha, on se lahko preseli kar k Podlogarjevim, samo tablica nad vrati se izpremeni, vse drugo pa ostane, kakor je pustil rajni oficial. Še celo tisto človeško življenje na steni s tistimi prečudnimi stopnicami ostane in bo viselo še na istem žeblju, ko bo Karla možila svoje hčere, če jih bo imela... Kaj bi jaz med temi ljudmi? Še sam svojo butaro težko nosim — pa bi jo z drugimi še večal? Ljudje moje vrste niso za familio... Zato, prijatelj, živelo fantovstvo!« se je zasmel Pokoren in hotel s svojimi besedami ubiti vso žalost, ki se ga je hotela polastiti.

Med kostanje je prišetal mlad par.

Ob najini mizi se je ustavil.

»Pokoren, odkod si se pa vzel?« je nagoval Štefana visok fant in mu položil roko na ramo.

Spoznal sem Otona Stojana in najmlajšo Podlogarjevo hčer, Almo.

»Gospod Pokoren, ali ste padli iz neba?« se je čudila gospodična.

»Nikakor ne, gospodična. Ravno kar sva se pripeljala iz Gradca...« je odgovoril Pokoren.

Pozdravili smo se.

»Kako je, Štefan?« je prašal Stojan. »Že dolgo se nisva videla, skoraj bi rekel od tedaj, ko si mi slovensko oliko hotel vreči v glavo. Pa saj ni čudno. Ti si ves čas na univerzi. Pri meni je drugače. Juristarija je študij, ki ni navezan ne na čas ne na prostor. Zato jaz študiram, oziroma lenarim v našem lepem mestu in nič mi ni žal in dolgčas. Posebno pa zato ne, ker je Alma takorekoč moja zaročenka...«

Alma se je zasmejala. Štefan pa je vprašal mračno: »Ali sedite daleč od naju?«

»Na drugem koncu vrta...« je odgovoril Stojan. »Podlogarjeva gospa, Dora, Karla, Oražen in midva smo tam. V ožjem krogu praznujemo na tihem nekako družinsko slovesnost...«

Fant je v zadregi umolknil.

»In ta je?« je vprašal mirno Pokoren.

»Sitno mi je povedati... Karle in Oražna se tiče...«

»Zaročila sta se ... Ali ne?« je vprašal Pokoren hladno.

»Da ... Jeseni bo poroka ...« je skoraj zašepetal Stojan.

»Reci Karli, da ji čestitam in da ji želim vso srečo ...« je s čudovito mirnostjo dejal Pokoren in se poklonil.

Stojan in Alma sta izginila po peščeni stezi med kostanji.

»Tako torej, vidiš, je med Karlo in mano vsega konec. Če se je vse tako izpreverglo, ali sem jaz kriv? In če sem — bridkost mi ni ostala prihranjena v tej uri ...« je počasi izpregovoril Pokoren in naslonil blede čelo v dlan ...

Krog naju, ki sva sedela tuja sebi in drugim sama ob mizi, je šumelo ljudstvo v veseličnem razpoloženju, luči so se vrtele nad mizami, godba je igrala.

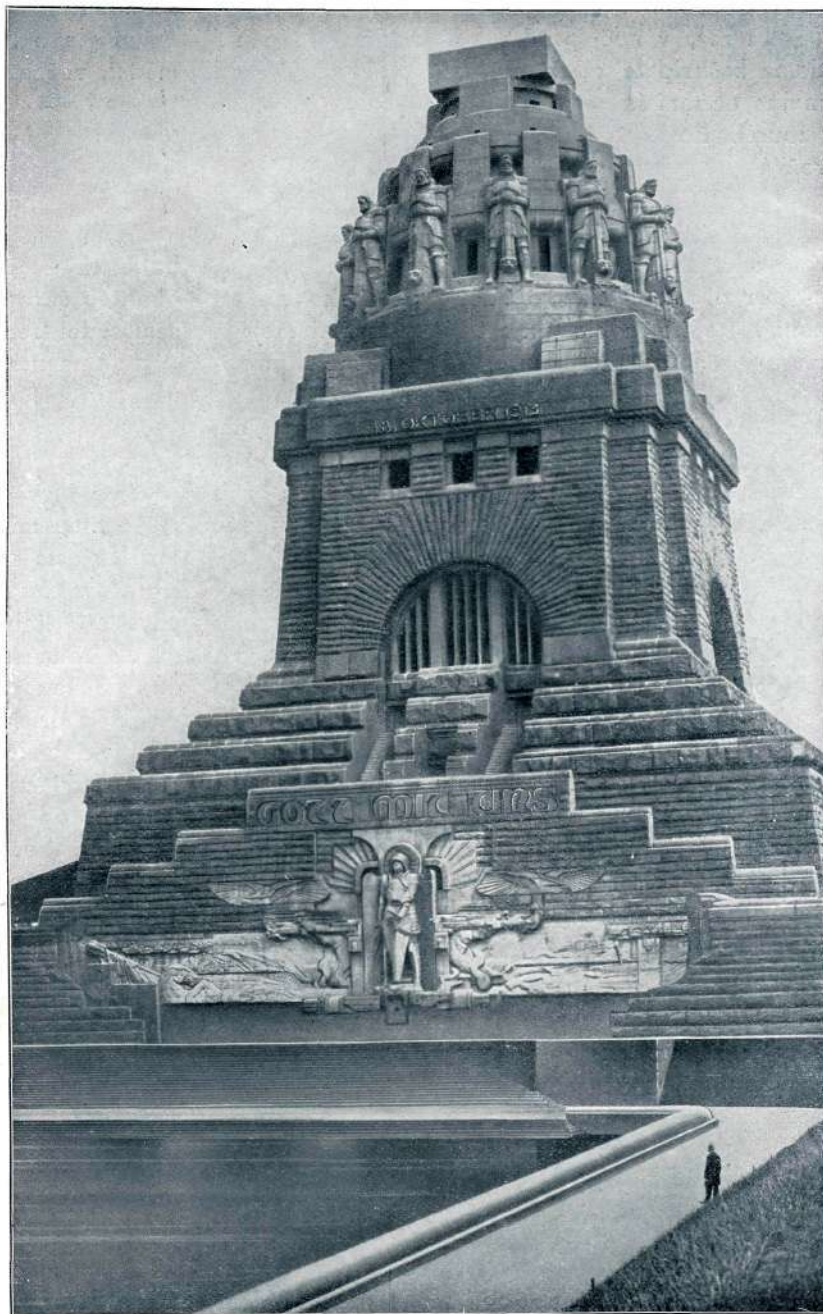
Bogve, kje je bila domovina, o kateri sva sanjala prejšnji večer v tujini ...

V.

Tiste počitnice so se niti občevanja med menoj in Štefanom Pokornom skoraj popolnoma potrgale. Najino prijateljstvo je bilo sploh že od nekdaj tako, da si nisva mesece in mesece pisala, če sva bila narazen. Sentimentalnosti med seboj nisva poznala, dnevnih občutkov in malenkostnih dogodljajev najinega življenja se nama je zdelo škoda si na široko razkladati. Kadar sva pa prišla za pero, da si napiševa list, je bila v njem vselej izrazita bilanca časa, ki sva v njem živela in hodila svoje poti vsak zase.

Vrhutega se je Štefan nemara učil in tudi jaz sem sredi kljukastih paragrafov in modrostipolnih zakonov pozabil na življenje, ki je šumelo tam daleč v svetu, tako daleč, da ni segel noben njegov odmev v mojo samoto.

Tako me je presenetila jesen. Tiste dni, ko je Vipavska dolina že pospravila zlato svojih brajd in vinogradov po kleteh, ko so mešetarili vinski prekupci bogveodkod z našimi kmeti za kri njih zemlje, ko so oblizani agenti začeli kakor vsako leto barantati z Ameriko in njenimi blagri med našimi ljudmi, sem polegal navadno pod hrasti daleč od vasi in študiral. To se pravi, zakoniki in

PROF. DR. B. SCHMITZ - PROF. F. METZNER:
SPOMENIK BITKE PRI LIPSKEM.

oguljena skripta so se dolgočasili pod mojo glavo, jaz pa sem ležal vznak v mahu in strmel v okto-brsko nebo. V vrhovih je šumela jesen, prozorni oblaki so mirno plavali v višavi, solnce se je pri-jazno razgledavalo po dolini, kakor bi čakalo druge pomladi, ne pa zime. Vedel sem: lepega dne se Nanosu pokrije vrh, kakor bi si čez noč nadel lasuljo iz sivega prediva, burja zapiha in odnese mešetarje in agente in naše vasi se pri-pravijo za zimo.

In res, v noči pred Vsemi Svetimi so nena-doma zaškripala odprta vrata na dvorišču pod mojim oknom in se s truščem zaprla, da sem se vzbudil. Posluhnil sem. Pes je zazdehal in za-rožljaj z verigo pod oknom in tekel parkrat ne-mirno po dvorišču od enega konca do drugega, da je zvenela žica, ki je napeta od vogla do vogla in ki teče veriga po njej, kakor struna. Nato mir... Dokler ni zopet začelo skoraj hinavsko šumeti zunaj. Redko, uvelo listje trte za šipami mojega okna je šepetalo zdaj tiše, zdaj močneje in pa-dalo na tla. Pes se je zleknil pod lopo, nekje so zaloputnila vrata, oknica na skednju je zacvilila, krog voglov je završalo. Zima je poslala burjo pred seboj, da ji pripravi pot po dolini. Obrnil sem se in še v polsnu mi je bilo žal, da je konec mojega poleganja pod jesenskimi hrasti.

Drugo jutro sem dobil dve pismi.

Prvo, veliko in nezalepljeno, mi je z modernim tiskom in z vso primerno etiketo povedalo, da sta Josip Oražen, poštni asistent, in Karla Oražen, rojena Podlogar, poročena.

Ni me presenetilo.

Pomislil sem na Štefana in za hip skoraj dvomil, ali naj jima čestitam.

Drugi list je bil od Štefana iz Gradca.

Naglo sem ga odprl, preletel in prvi hip nisem mogel verjeti lastnim očem.

Zakaj Štefan mi je napisal po veselem uvodu poročilo, ki je bilo nad vse žalostno: — Rad bi te imel ta večer ob sebi, da praznuješ z menoj konec tretjega mojega ideala, ki sem mu bil dal geslo: Kruh je prvo. Ob pogrebu moje ljubezni si bil, ob sedmini moje umetnije si me tolažil, nocoj pa sem sam, ko so pokopali moj zadnji cilj. Zakaj vedi namreč, prijatelj moj, da izpita nisem prestal. Ob staroslovenskih koreninicah se mi je spoteknilo in padel sem, da sam ne vem, kdaj vstanem. — Kruh je prvo! — sem si pravil in šel pogumno k izpitu. Če prestanem izpite, pojdem lahko v službo, sem si mislil, rigorozi mi bodo igrača in doktorat mi pade sam v naročje. Toda pogorel sem. Prešeren sem, da bi se šel z vragom metat, toda ko mi je predsednik komisije naznanil,

da z mojo učenostjo ni nič, so se mi začela tresti kolena in stisniti sem moral z zobmi, da mi niso prišle solze v oči. Prijatelj Sever, ki me je spremil do lesene ograje v izpraševalni dvorani in od iste domov, me je tolažil. Zvečer me je vlekel v klub Narobe, toda ušel sem pred Kolomonom, pred tovariši, ušel bi najrajši vsemu svetu in samemu sebi. Davi sem prikolovratil domov, izmučen, top, pijan, padel na posteljo in zaspal. Popoldne sem se zbudil in se umil. A ves sem še ubit in s težko glavo ti pišem te vrstice. Dolga noč je pred menoj, večer hladen, v prsih je vse prazno. Kje je dan? —

— Kje je dan? — sem se vprašal tudi jaz ob tem pismu. — Kje je luč, ko se oživi zopet ta mlada moč, ki poveša ranjene peroti? —

Zaman sem se vpraševal. Zunaj je vihrala burja prek doline, oblaki so bežali nad njo, na okna so škropile v presledkih velike kaplje. Jaz sem sedel k mizi in napisal Pokornu dolgo pismo. A če sem mu v tem žalostnem jesenskem jutru dal kaj tolažbe, vedi Bog... Besed tolažbe je bilo vse polno, a srce je bilo žalostno in brez poguma.

* * *

Štefan mi od tedaj ni več pisal.

Ko sem po novem letu prišel v Gradec in izpraševal med tovariši po njem, mi nihče ni mogel povedati, kaj je z njim. Eni so mi zatrjevali, da ga v Gradcu sploh ni več, da je že davno odšel domov. Zakaj na univerzi ga že davno ni bilo več videti, v društvu ga ni bilo od jeseni, tudi v ve-selem klubu Narobe, ki mu je bil najzvestejši član, se ni pokazal več od večera po izpitu, ko je planil ob najveselejšem trenutku kvišku, udaril po mizi s pestjo in zakričal: »Fantje, jaz nimam več mesta med vami!« Po teh besedah je po-grabil klobuk in suknjo in zbežal, ne da bi ga bil mogel kdo zadržati. Od tedaj je izginil.

Drugi so trdili z vso gotovostjo, da je še v Gradcu. Tako je pravil Sever, da je že parkrat videl oddaleč človeka, ki bi bil do pičice podoben Štefanu, če bi imel brado in ne bil tako zane-marjen. Vendar natančnega ni mogel nič pove-dati, ker se mu je tisti človek vselej že oddaleč umaknil in izginil.

Jaz sem danzadnem pričakoval, da mi pride Pokoren kdaj pred oči. A zaman. Januar se je že nagibal h koncu, ne da bi bil Štefana kdaj srečal. Tako sem se polagoma privadil misli, da ga ni več med nami in da bočvekej študira in se pripravlja na izpite. Prepričan sem bil, da je za seboj zabrisal vsako sled, da bi ga nihče pri delu ne motil.

Veseli predpustni čas je rajal po salonih, a mi študentje smo imeli malo ali nič od njega. Klub Narobe je podvojil število svojih sej, žebiranje je bilo morda živahnejše nego sicer; včasih si srečal znanca, ki je v salonski obleki pod skromno suknjico hitel na večer h kaki zabavi. V celoti se pa pustni čas ni mnogo poznal. Proč so bili časi, o katerih smo slišali zgodbe kakor pravljice iz tisoč in ene noči, ko je študent o pustu zagnal knjige v kot, pustil predavanja, se viteški sukal po parketih in elegantnih lokalih in včasih s tovariši ugnal katero, ki je pozni študentovski rodovi ob najboljši volji ne morejo verjeti, če jo junak iz tistih časov pove na tešče pod častno besedo.

Kruh je prvo... Zdelo se mi je, da se je ves svet oklenil tega gesla. Dasi si nisem hotel priznati, sem tudi jaz nemara v tihih trenutkih prisegel nanje. Zakaj v bodočnosti so stali izpiti kakor grozeče sence ob vhodu v življenje, ki bo morda klavrnejše kakor pot vanje. A vendar: kruh je prvo!

Včasih sem se odtrgal od knjig in ob lepih zimskih popoldnevih šel na izprehod.

Tako sem nekoč sedel na klopicí pod golim kostanjem in se veselil solnca, ki mi je delalo prijetno družbo. Pred menoj se je širil Hiltmeich, nebeška luža imenovan v klubu Narobe, čezinčez gladko zamrzel, in po ledu so se drsali ljudje. V paviljonu je igrala godba, sloka dekletca, z rokami v modernih mufih, so se poganjala sunkoma po bleščeči, steklenomotni gladini, ob njih so se vrteli študentje in velikomestni kavalirji. Mladi naraščaj je delal prve negotove korake po varljivem ledu in vsak hip plačal otroško svojo predrznost z obupnim padcem; stare gospodične so puščale svoje pse na bregu in še enkrat, morda zadnjič, zaupale svojo ginečo eleganco drsalicam.

Lepo je bilo. Kljub temu, da je premnogokrat padla fina drsalka, ki ji je priletelo pol drsalcev na pomoč, da se je neštetokrat hote in nehote spoteknil drzen kavalir in padel na kolena pred bogvedikom in da je mnoge razsabljanega burša prepeljalo v stran, da je treščil v sneg, ki je bil ob ograjah.

Solnce se je nižalo in mraz mi je začel gomezeti po udih. Naveličal sem se vsega skupaj in mislil vstati in oditi, ko se me je doteknila tuja roka nezaupno, plaho na ramenu.

Ozrl sem se.

»Duša, ne ustraši se!«

»Štefan, ti?« sem planil kvišku.

Dasi mi je bil prijatelj dejal, naj se ne ustrašim, sem se vendar, ko sem ga zagledal tako ne-

nadoma pred seboj. Lice mu je bilo upadlo, iz oči je izginila nekdanja prešernost in fantovski pogum, črne brade ni bilo več, pod koščeno spodnjo čeljustjo se je svetil ponošen ovrtnik in zanamarna kravata se je skrivala pod revno suknjo, kakor bi se sramovala svojega lastnika.

»Jaz sem, Štefan Pokoren, kar me je ostalo od nekdanjega solidnega študenta, od mladosti in ljubezni... Taki podrtiji, kakor sem jaz sedaj, je tudi brada nepotrebna in neprimerna, zato sem se je iznebil. Bolj gotov sem in radovednim znancem in prijateljem se laže izognem. Oni dan je Kolomon skoraj z nosom trčil vame, pa me ni spoznal. Ne vem, ali je tako kratkoviden, ali je bil tako zatopljen v svojo filozofijo, ali pa sem se jaz res tako izpremenil, da me ni spoznal. Toda naj bo kakorkoli, pred vsemi sem bežal doslej, k tebi me je pa nekaj vleklo, ko sem te zagledal, da se nisem mogel ustavljati. Povej mi kaj!«

Napotila sva se v mesto po trdo zamrzli, gladki cesti med golimi kostanji.

»Kako živiš, Štefan?« je bilo moje prvo vprašanje.

»Bohemsko — da ti ne bom naširoko razkladal. In povem ti naprej, da mi nikar ne pridigaj, če hočeš, da ti ne zbežim!«

»Ne bom ti pridigal. Samo povej, kakšno je tvoje življenje!«

»Lepo in grdo, kakor nanesejo časi. Sploh se še sam nisem vprašal, kako živim, od tistega večera, ko sem ti pisal v domovino, da sem pri izpitu pogorel. Tisto noč potem sem se vprašal, kaj je z menoj, ali pravzaprav, kaj bo z mojim življenjem, ko sem slonel v mrzli temi jesenske noči ob ograji sred mosta čez Muro in strmел v valove, ki so nevidni bežali pod mano na jug. Videl sem tedaj jasno, da se mi je vse podrlo, kar sem sezidal v študentskih letih. Črne vode so grgrale pod menoj, na obeh bregovih so brlele redke luči. Zvezde me niso videle, ker je bilo nebo oblačno. Sam sem bil. Kakor vidiš, lepa prilika, da bi se bil zavihtel čez ograjo in rekel vsemu, kar je bilo za mano: adijo! Nikogar ni bilo blizu, le vrag je neviden slonel ob meni na ograji in se mi prilizoval: — Skoči v vodo, fant, skoči, in vsega bo konec! — Tako se mi je sladkal in slajši je bil njegov glas od besed ljubezni v prejšnjih časih. Srce pa je vagalo življenje in smrt. In skodelica s smrtjo se je nižala in nižala. Z bridkostjo sem mislil na dni, ko sem nosil še ob gumbnici znak: križ, ovit z lipovo vejico na belomodro-rdečem polju. Ta misel mi je dala odgovor za vraga: — Ne... Če hočeš mojo dušo, zasluži

si jo! — Pustil sem ograjo in Muro in most in omahoval domov. Slabo mi je bilo, dva dni nisem nič jedel, zadnje groše sem v obupu zapil... Nekje na poti me je prevzela slabost, da sem se moral nasloniti k zidu. Zaprl sem oči in brez misli slonel tam, sam ne vem, kako dolgo. Nad menoj je bila ura, ko sem se zavedel. Odprl sem oči in težek, mrzel jutranji mrak se mi je razlil v oči. Spoznal sem, da slonim ob cerkvi. Tako težko, onemoglo mi je postalo v duši in v očeh me je zapeklo kakor vroča kri. Odtrgal sem se od stene in šel dalje... Tisti dan sem dobil tvoje pismo in od tedaj živim sedanje življenje.»

»In kakšno je to življenje?« sem ga vprašal.

»Tega ti ne morem praviti. Še to, kar sem ti povedal, ne spada na ulico med te ljudi, ki so se šli po kosilu drsat in sedaj mimo promenirajo k večerji in niti ne vedo, da jim je življenje vrglo v naročje vse, kar jim srce poželi. Jaz sem pa berač. Ne bom se ti izpovedoval...«

»Pojdi z menoj na moje stanovanje!« sem povabil Pokorna, ko se mi je tako nezaupno uprl.

»Prav. Že mesece nisem govoril z našim človekom...« je odgovoril Štefan in šel z menoj.

Tako naju je našel večerni mrak v moji sobi. Zakurjena je bila. Toplota, ki naju je obdajala, samovar, zvesti študentski tovariš, ki je brnel samozadovoljno svojo pesem na mizi, rahla svetloba izpod zelenega senčnika svetilke — vse to naju je zazibalo v razpoloženje zimskih večerov, ko se duša duši tako zaupno odkriva.

Skoraj žalost se je skrivala v Pokornovih besedah, ko mi je govoril: »Ti si še človek... Jaz zdaj pa sam več ne vem, kaj sem. Zdi se mi, da so pretekla že leta in leta od tistega časa, ko sem živel svoje pravo študentsko življenje. Zdaj hodim prečudne poti in iščem novih zvezd...«

»Štefan, kje so tvoji ideali?« sem ga vprašal, ko je nenadoma umolknil.

Pokoren je dvignil trudno glavo, da mu je posijala luč v upadlo lice, in segel nervozno z desnico v svoje dolge črne lase.

»Kje so moji ideali, vprašaš. Ne vem... Volja, velika, neupogljiva volja — to je ključ do vseh idealov. Bodi idealist — če nimaš volje, če nimaš energije, se ne prikopaš vse svoje dni skoz puščobo življenja do idealov... Pa naj vrag vzame filozofiranje! Ne poda se mi več... Brez dolgih besed ti povem, da idealov pravzaprav nimam več. Po zakotnih krčmah se prerekam z barabami in ljudmi svoje vrste, ki jih je morda zla usoda vrgla mednje, pišem slabe in dobre črtice za naše liste, in kar prihonorarim, zapravim. Po dnevih dolgočasje in mrtvega strmenja v prete-

klost prihajajo večeri in gore noči, ko v vinskem razpoloženju, ki je pol resnice in pol laži, gledam v bodočnost in se smejam samemu sebi, da sem tako obupan, ko je vendar vse tako jasno, tako samoobsebi umevno, da Štefan Pokoren ne bo poginil v svoji lastni nemoči... Živim, živim in mislim, da bi storil morda prav, če bi odšel v kako kanclijo ali pa v domovino za žurnalista... Vidiš, tako živim...«

»Čemu to, Štefan? Talentov imaš, moči je v tebi, da bi se domovina stresla, ko bi udaril s svojimi pestmi ob njene tesne stene... Ali ti ni žal, da si zavil na to klavrno pot, ki jo sam obsojaš? Ali je res treba, da vržeš od sebe vse, kar si lepega nabral v teh časih, ki so za tabo? Ponovi izpit, promoviraj in idi v domovino!«

»Rekel sem ti že, da mi ne pridigaj!« je mračno odgovoril Štefan. »Lahko ti je dajati dobre svete, ker ne veš, kako je z menoj. Če se potre v uri najmanjše kolesce, boš zaman tolkel z njo po mizi — tekla ti ne bo več. In ti me s svojimi pridigami in besedami suvaš ob življenje in ne pomisliš, da je v meni vse potrto in da ne pojde vse tako, kakor bi ti in morda tudi jaz hotel. Uro neseš popraviti in kmalu bo spet veselo tiktakala kakor prej. Če boš pa tolkel z njo, jo razbiješ in noben urar ti ne da več groša za drobce. Tako je z menoj. Nisem še našel mojstra, da bi spravil v red, kar je v meni narobe. Zato molčiva o tem in govoriva kaj drugega!«

»O čem?«

»O domovini na primer... O vsem lepem, kar je daleč od mene...« je odgovoril Štefan. »Ali ni to čudno, da človek vedno misli na domovino? Naj kompas tvoje duše še tako znori, vedno in vedno se obrača misel k domovini kakor magnetna igla k tečajema. To je čudno. In na dom mislim. Moji ljudje doma še nič ne vedo, kaj je z menoj. Pričakujejo in se že veselijo, da kmalu končam svoje študije in pojdem v službo in začnem povračevati, kar je oče zame izdal. Tako nekako mi je nedavno pisal. O da bi vedel, da sem tak, da skoraj ne upam več, da bom še kdaj videl domačo hišo...«

»Zakaj ne?«

»Ker me je sram pred domom in pred domovino. Dolgočasno in klavrno delo bi bilo zidati vse to še enkrat, kar se mi je posulo. Čemu tudi? Oče in mati in sestra bodo živeli tudi brez mene... Morda celo srečneje nego z menoj. Moji upniki in poroki mojih dolgov imajo dovolj, da radi tistih stotakov, ki bi jih izgubili pri meni, še ne pojdejo rakom žvižgat. In Karla, edina, za katero bi se bil z veseljem in potrpežljivostjo

pehal po klancu življenja, tudi če bi bil tisočkrat padel — Karla ima Oražna in svoj lastni dom. Jaz pa sem sam in lahko hodim poti, kakor nanesa . . . Škrjančki! Kako lepo ime si nam bil dal v tistih časih, ko sem se tvoje figure tako veselil, da se mi je zdela domovina njiva, nad katero smo žvrgoleli . . . Zdaj je vsega konec. Pozabljena preteklost, pozabljena ljubezen, pozabljena prešernost!»

Nalil sem čaj v skodelici.

Štefan si je prilil ruma in me nenadoma vprašal: »Ti, ali ti je znana slika La bella di Tiziano?»

»Spominjam se . . . Lepa, po imenu neznana Florentinka, ki jo je Tizian naslikal. Toda čemu me to vprašuješ? . . .«

»Skok od domovine in škrjančkov do Tiziana in njegove lepote se ti zdi nelogičen;« se mi je smejal Štefan, »toda nič se ne boš čudil, če ti povem, da sem odkril živ model, ki živi samo par stoletij prepozno, da bi ga umetnostni zgodovinarji ne podteknili Tizianu za vzor njegove lepote . . .«

»Kako?« sem se čudil jaz.

»Vse ti bo jasno. Dokler sem bil zaverovan v bodočnost in mislil na Karlo in na domače gnezdo, sem ljubil cvet domovine. Z bohemskim mojim življenjem pa se mi je vzbudila želja samo po lepoti, če je vzrastla tudi na tujih vrtovih. Po srcu in ljubezni pa ne vprašam. Tako sem začel igrati ljubezen z domačo hčerko v gostilni bolj slabe vrste, kamor me je nekoč slučaj zanesel. Tam onkraj Mure je Bella, kakor sem jo krstil prvi hip, ko sem jo zagledal; njen oče, ki je nekoč prodajal pomaranče, fige in sadje iz Italije, ji je dal južne krvi in tako je vzrastla sred graških nelepkih deklet klasična lepota, ki bi jo Tizian še enkrat slikal, če bi živel vdrugo. Vidiš, tako si kratim čas . . .«

»To ni nič, Štefan . . .« sem ugovarjal jaz. »Škoda časa in tvojega srca, da se tako igraš s svojo mladostjo . . .«

»Že zopet pridigaš . . . Če bi te že odnekaj ne imel rad, bi ti sedaj ušel in te nikdar več ne videl. Tako sem pa vesel, da sva se sešla. Pozabiva vse, prijatelj! Misli le, da se osameli Štefan Pokoren vkljub svojemu bohemskemu življenju in svoji razdrapanosti neskončno veseli, da te je

srečal. In če te v svoji radosti vabi na vesel večer, ali mu prošnjo odbiješ? Triinštirideset pól dolgo novelo sem nedavno poslal v domovino, včeraj mi je odgovorila s peterimi rožnatimi bankovci. Pojdi z menoj, pokažem ti Tizianovo lepoto!»

Štefan me je tako lepo prosil, mi posadil klobuk na glavo, mi oblekel suknjo, me vlekel do vrat in jih nastežaj odprl, da sem se mu moral vdati.

Tisto noč sem videl slovenskega študenta ob zatonu njegove glorijske.

Po nešteti ulicah in uličicah me je vozil Pokoren, mimo svetlih, elegantnih izložb, ki so se bleščale v električnih lučih, mimo visokih, aristokratskih palač in mimo revnih, temnih hišic

SPOMENIK KNEZA PONIATOWSKEGA.

po ozkih razdrapanih trotoarjih, kjer je brlel vsak streljaj žalosten plamenček plina, da si videl komaj par korakov daleč jasno pred seboj. In glavo dam, če bi sedaj vedel, kje in kako se je Štefan ustavil pred nizkimi, steklenimi vrati, kjer je za zaigranimi šipami hreščala harmonika, grmel bas, piskal klarinet in kjer so v visokih legah pele gosli.

Ustavil se je in mi dejal: »Tu je Bella, in če je lokal zanemarjen, ona vsled tega ni nič manj lepa . . .«

Vstopila sva.

V kotu krog okrogle mize so igrali godci; v veliki, nizki sobi so kričali ljudje, kvartali, pili in kadili. Prerinila sva se med njimi v drugo sobo. Mala je bila, ogromna peč jo je delala še manjšo, izpod nizkega stropa je svetila umazana petro-

lejka, par živordeče pobarvanih, nepogrnjenih miz je bilo praznih. Le v kotu je sedel širokopleč visok vojak s fesom na glavi in dvoje melanholičnih oči, ki so strmele iz koščenege, zarjavelega obraza preko vrčka piva, je pričalo, da so misli za njimi bogve v katerem selu daljne Bosne, ki je tako daleč od tega tujega, mrzlega življenja in mesta, kamor je vrgla mladca vojaščina.

Natakarica nama je prinesla vina.

»Kje je gospodična Lavra?« jo je prašal Štefan in nali.

»Gotovo pride, ko ji povem, da ste tu...« je malomarno odgovorila ženska in odšla.

Pokusila sva vino.

»Kako se ti zdi?« me je prašal Pokoren.

»Brozga, ki dela čast tem imenitnim prostorom...« sem odgovoril.

»Ko pride Lavra, pozabiš na slabo vino, na te umazane stene in nizki strop in gledal boš začudeno, kakor bi Italija pred teboj razgrnila za hip vse svoje čare...«

»Radoveden sem...«

Tisti hip je res prišla domača hči, Pokoren mi jo je predstavil in moral sem si priznati, da je bila res podobna Tizianovi lepotic.

Prisedla je in razvil se je pogovor, ki je bil kakor soba, v kateri smo sedeli. Besed je bilo vse polno, misli nič. Vrag vedi, ali je dekle sploh imelo srce in dušo, ali je bilo tako brezčutno v tej beznici kakor orumenela slika plavolasega dekleta, ki je visela in se dolgočasila sredi dveh plakatov na steni ob peči.

Le mrtva melanholija, ki se je bleščala iz njenih hladnih oči in zazvenela včasih iz njenega glasu, njena čista, izbrana obleka, ki ni prav nič spadala v umazano obližje te zakotne krčme, in njeno klasično lice in forme so vabile nemara Štefana k Lavri.

Zunaj je hreščala in cvilila godba, Bošnjak v kotu se je dolgočasil, mi trije pa smo se menili o samih vsakdanjih, pustih stvareh.

Nenadoma so vrata zatemnela, velika, debela ženska je v copatah stopila na prag.

Za njo je kričal kozjebrad možic, ki je igral harmoniko: »Edina zasluga, ki jo imaš, babnica, je ta, da imaš lepo hčer. Drugače bi ti zalučali vrčke in steklenice v široki obraz, optali naše instrumente in šli. In v dveh dneh lahko zapreš svoj brlog...«

»Baraba!« je vrgla ženska za svoj hrbet in nas pozdravila.

»Dober večer, gospa!« je odzdravil Štefan in mi pošepetal na uho, da je to Lavrina mati.

Ženska je prisedla in se nasmejala Pokornu: »Ali ste denarni, gospod? Naročite punča!«

»Kaj še!« je ugovarjal Štefan.

»Ali mislite, da boste božali zastonj mojo lepo golobico? Ej, Vi porednež!... Grem ukazat skuhat nebeško pijačo, ki prežene vse žalosti...«

Pokoren se je še branil: »Gospa, ko bom promoviral, tedaj bomo pili punč na hektolitre, če hočete...«

»Nocoj ga bomo pili naprej v ta namen...« je odgovorila gostilničarka in odšla v kuhinjo.

»Moj Bog, ljudje so tako čudni, naša gostilna tako beraška. Drugam bi si želela v lep, svetel lokal, kjer bi bili ljudje dobri, od srca veseli in res kavalirski...« je govorila Lavra.

Štefan pa jo je tolažil: »Lavra, duša, tukaj ste La bella di Tiziano raztrganim ljudem, nesrečnim dušam, potrtem srcem. Tukaj med temi revnimi stenami, pod to klavarno svetilko Vas obožujemo. Če bi se vsi ti zidovi razmeknili v eleganten prostor, če bi elektrika zažarela pod visokim stropom, če bi se sred čistih belopogrnjenih miz hladil šampanjec v ledu in se penil v vitkih časih pred gladkoobritimi kavalirji v salonskih oblekah in njih damami v najmodernejših kostumih — prisegam Vam, jaz bi vstal in zbežal in bi Vas nikoli več ne videl.«

Kaj je Lavra odgovorila, nisem razumel. Zakaj k mizi je prišel tisti kozjebradi človek in pobiral v klobuk groše za muzikante.

In na mizo je prišel punč, godba je zopet zaigrala, Bošnjak je izginil, Štefan je trkal z Lavro.

Noč pa je hitela mimo nas in vsako uro so bile svetlejše oči, gostejši dim, hrupnejša godba.

Mene je začela boleti glava.

Polnoč je bila, ko je prišel v našo sobo nov gost, debel študent s sveže zakrpanim licem in burševsko čepico na glavi.

Lavra je vstala in ga šla pozdravit in prisedla k njemu.

Štefanu se je pomračilo lice in zaklel je.

»Štefan, ali ne veš, da je gostilna za vse in da en sam težko najde prostor?« sem ga izkušal pomiriti.

Ni mi odgovoril.

Debela gostilničarka je pobrala denar, ko sva ji plačala, in se priporočila, Lavra se je prišla posloviti in nama je s hladnim poklonom dala svojo belo roko, zunaj so muzikanti pospravljali svoje stvari.

Ko nama je na ulici zapihala mrzla sapa v lice, sem dejal Štefanu: »Če imaš še kaj pameti in časti, ne prideš več sem in me ne boš več vabil s seboj...«

»Molči!« je siknil Pokoren. »Za pamet sem si odgovoren sam in glede časti ti povem, da je bil poljub na roko moj največji greh...«

»Če si vragu dal mezinec, te ukani za celo roko in še vse drugo, kar se je drži...« sem odgovoril jaz.

Štefan je molčal, in tesno zapet z zavihanim ovratnikom pri suknji, stopal ob meni.

Iz mesečine sem od mosta čez Muro nama je nenadoma zadonela na uho polglasno domača melodija.

Obstala sva.

Naša pesem o žalosti, ki je v srce šla, in o dekletu, ki je vzela drugega, je trepetala v lepo noč, kakor bi se bila rodila ta hip iz spominov na preteklost, iz misli na sedanost in bodočnost. Kroginkrog pa mrtvo, tuje mesto; v globokem snu tujina, da je misel na domovino in njena pesem zadihala vse živeje v naših srcih.

Ko je petje umolknilo in sva napravila s Štefanom še par korakov, sva ugledala sred mosta krog fantov.

»Naši fantje so,« sem dejal, »Severjev tenor sem že davno spoznal. Idiva k njim, Štefan!«

»Nikakor ne... Oni so ljudje, so fantje — jaz pa nisem nič. Ta hip čutim, da ne morem mednje. Kaj bi s svojo klavrnostjo med njimi?« mi je odgovoril Pokoren.

»Ne brani se! Dobro volje so, nemara se vračajo iz zborovanja v klubu Narobe. Veseli te bodo, če stopiš po tako dolgem času spet mednje. Tudi tebe zapusti vsa žalost v njih sredi...« sem mu prigovarjal.

»Ne... Ciganske godbe se mi hoče in tujih ljudi, med katerimi izginem. Sedem mednje s svojo raztrganostjo in živ krst se mi ne bo čudil in me ne bo pomiloval, če bom sklanjal trudno glavo med dlani, če bom molčal in skrival oči, kakor bi se bal, da opazi kdo solze v njih. In če so to solze žalosti ali prijaznosti, me tudi nihče ne bo vprašal...« je dejal Pokoren in krenil v nasprotno stran ob Muri.

Spremil sem ga in zaman pregovarjal, naj ne bo tak. Na vse moje besede je molčal. Šele ko se je ustavil pred visokimi okni kavarne, iz katere je vriskal burni čardaš z vso strastjo vijolin, mi je podal roko in se poslovil: »Pusti me, prijatelj! Za nobeno misel in za nobeno besedo nisem več... Morda se še srečava... Ko bo srce želelo dobre besede, te poiščem... Lahko noč!«

Vrata za njim so se zaprla in ostal sem sam.

Počasi sem odšel domov. Noč je bila svetla, a mrzla, in krog srca mi je bilo, kakor bi mi kri ledenela.

VI.

Prešla je tista noč, prešli so zimski dnevi. Bilo je jutro in pomlad je šumela pod nizkim oknom, ko sem bil zopet pri Pokornu.

»Neumnost, bratec, naše je življenje...« To je bil njegov pozdrav ob tistem svidenju.

Sedel je v postelji, bled in upadel, glavo je imel ovito z belo obvezo, vsa revščina je dišala po jodoformu in lizolu.

»Kako je s teboj, Štefan? Kaj si počel, da krstiš življenje tako?« sem ga vprašal in mu stisnil desnico.

»Vse ti povem. Poišči si med mojim pohištvom stolicco, obriši jo, če imaš količkaj čedno obleko, sedi k meni in me poslušaj!«

Primeknil sem k postelji škripajočo stolicco in sedel.

Štefan je legel in mi začel pripovedovati z brezbržnim, hladnim glasom: »Res, bedasto je moje življenje. Zdaj vidim to, ko sem se stepel z njim in odnesel razbito glavo. Sreča, da je po hribovsko trda in da je vsaj cela. Drugače bi ti ne bil mogel pisati karte, da me priidi obiskat. Najprej se ti torej lepo zahvaljujem, da si prišel, ko sem te klical...«

»Pusti to, Štefan,« sem ga prekinil, »in povej rajši, kaj je s teboj!«

»Stepel sem se, saj ti pravim, in moja glava je še vsa na kosih. Radi Lavre sem se. Teden dni je že od tedaj. Lep večer me je bil že do dna srca prepričal, da postane Lavra moja nova zvezda, moja druga Karla, in da mi bo pomagala začeti novo življenje. Kaj me je brigalo, da ni Nemka, ne Italijanka, da mi je tuja po srcu in krvi! Kaj mi je bilo mari, da je njena mati zlobna ženska, da je njen oče prodajal nekoč fige in pomaranče po mestu. Tisti večer mi je Lavra povedala, da se ji smilim, da me ima včasih celo rada, da bi bila srečna, ko bi mi mogla pomagati iz klavrnega mojega življenja, ki sem ga ji razodel do zadnje skrivnosti, do sreče in zadovoljnosti. Ob njenih lepih smehljajih in sladkih očeh sem ji zaklinjal, da jo ljubim, da bi jo ljubil, če je ciganska hči ali princezinja. In v svoji enourni blaženosti sem koval lepe načrte. V kancelijo pojdem, k železnici ali pa za žurnalista. Ko bom imel solidno plačo, se vzameva. Če jo oče in mati ne pustita, tedaj uide od njiju, da postane moja. Tako sva govorila in si bila Romeo in Julija, dasi sva sedela v nizki, zakajeni sobi in so mi solze stopile v oči ob vsakem požirku kislega vina. In pred menoj je sijal njen obraz, ožarjen z nasmehom, ki se je skrivalo za njim pomilovanje ali sočutje ali ironija

ali vrag vedi kaj... Tepec sem bil in najrajši bi zlasal samega sebe, ko se spominjam na tiste trenutke. Zunaj v prvi sobi je igrala godba in kozjebradi harmonikar se nama je smejal skozi vrata in pomežikoval veselja nad najino gostilniško ljubeznijo... Vedel je že, zakaj... Ob enajstih je prišel spet navadni gost, razsabljeni burš, s trojico tovarišev. To je bilo kakor kaplja raztopljenega svinca na moje noro srce.

Lavra je hotela vstati in ga iti pozdravit.

Potegnil sem jo divje za roko nazaj na stol in jo zaprosil: 'Lavra, nocoj ga ne boš pozdravljala...'

Tedaj me je pogledala s tistimi velikimi, začudenimi očmi in nekaj kačjega se je utrnilo v njih.

'Zakaj ne? To je vendar Fritz, moj prijatelj!'

'Nocoj ga ne pozdraviš, če je tvoj rojstni brat...' sem šepetal jaz in ji stiskal roko, da so me členki boleli.

Tisti štirje študentje so gledali, kakor bratje, ki jim hoče razbojnik očeta zadaviti, dekleta pa se je smejala.

'Pustiva to, saj je bilo vse le šala!' se mi je izvila iz rok.

V meni se je vzbudila kljubovalnost, tista svinčena kaplja je pripolzela že do srede srca. 'Nocoj ne smeš od mene!'

Tedaj se je Lavra obrnila k študentom in z jokavim glasom zaprosila: 'Gospod Fritz, k Vam me ne pusti!'

Fritz je skočil kvišku.

'Pustite gospodično!'

'Prepuščam Vam jo... Dober tek!' sem se zasmejal in se ozrl po suknji in klobuku. Tista kaplja je prodrla srce. Videl sem, da je dekleta samo nerazobešena reklama teh prostorov in da ima toliko čustva v sebi kakor vegasta tabla, ki je visela zunaj nad vhodom.

Oblekel sem se in pokrili, Lavra je pa šepetala z burši.

Na vratih je stala Lavrina mati in s hinavsko užaljenostjo vila roke: 'V moji pošteni hiši — pa kaj takega!'

Vrgel sem denar na mizo in se obrnil proti vratom.

Tedaj so me obkolili vsi štirje burši, Fritz je stal mogočno pred menoj in robnel: 'Vi ste gospodično razžalili! Kdo ste?'

Pomolil sem mu svojo legitimacijo pod nos.

'Veste, kaj je med akademiki navada!' mi je dejal nato in mi ponudil vizitko.

'Neumnost... Z menzurami in sabljicami ne bom reševal svoje časti... In z Vami celo ne... sem odgovoril in ga izkušal odriniti od vrat.

A Fritz se mi je ustavil.

Tedaj se je vzbudila hribovska korajža v meni, zgrabil sem ga za prsi in pahnil od sebe, da je zletel skozi vrata naravnost na mizo, krog katere so sedeli muzikantje, med instrumente in vrčke in steklenice. Strune so zajokale, steklenice in kozarci so se prevrnili, na tla so pljusknili curki vina in piva, godci so planili kvišku, kozjebradec se je zvrnil na tla, vsa gostilna je zakričala.

Bil sem že ob izhodu in odprl vrata, ko so se trije študentje vrgli name. Rečem ti, delal sem čast domači dolini, ki slovi devet ur daleč po svojih korenjaških fantih. Otresel sem se študentov, kakor v megli se spominjam, da sta dva prvi hip ležala na tlaku. A nenadoma mi je klobuk odletel, ostra bolečina me je izpreletela, nekdo je moral udariti z železno palico po glavi.

Kaj se je vršilo pozneje, ne vem več.

Kolesa so grmela pod menoj po prazni ulici, rezki žvižgi ob ovinkih so mi pričali, da sem v rešilnem vozu. Odprl sem oči in zagledal samega sebe v medli luči svetilke, ki je visela nad mojo glavo, med dvema strežajema. Mlad zdravnik, ki mi je sedel nasproti, me je vprašal, ali me rana boli. Niti odgovoriti se mi ni ljubilo. Lasje so se mi sprijemali v krvi, pod začasno obvezo me je peklo, usta so mi bila Sahara.

Zatisnil sem oči in jih tiščal zaklopljene do rešilne postaje. Tam so mi rano izprali in me obvezali, policijski komisar me je izprašal in hotel vedeti, kako sem rano dobil, a jaz nisem vedel razen imena in stanu nič drugega, kakor da me je nekdo udaril po glavi. Kdaj, zakaj in kako, to je nemara ostalo oblasti za večne čase nerazrešljiva uganka, zakaj tudi v gostilni Tizianove lepoticice ni hotel nihče nič vedeti, kako se je vse vršilo. Tako imam vsaj s policijo mir, ko ležim te dolge dni in se zdravim in mislim, kako bedasto je bilo moje življenje... —

Štefan je zaprl oči, v sobi je postalo tiho, le buditnik na mizi je rožljaj neizprosno dalje svojo pesem o času in minljivosti.

'Kaj misliš sedaj, Štefan,' sem se sklonil k prijatelju.

Z zaprtimi očmi mi je odgovoril Pokoren, kakor bi govoril samemu sebi: 'Kaj mislim?... Da sem velik tepec... Zakaj, ko sem iskal leka za svoje bedasto srce v nizkem življenju, ko so mi kljukonose babnice prerokovale iz kvart v zakajeni sobi pri Tizianovi lepoticici, da bom srečen z dekletom, ki ni daleč od mene, in mežikale proti Lavri, ko sem top in neumen mesto zvezd iskal kresnice, je ljubezen mojih lepših dni še mislila name z otožnim srcem... Poglej!'

Štefan je privlekel izpod vzglavja zmečkano, s solzami orošeno pismo.

Pogledal sem podpis in ostrmel. Tiste vrstice je pisala Karla in v njih prosila Štefana, naj ne obupuje nad življenjem, naj dela in ne omaga vsled trenutnih neuspehov. Ob spominu na preteklo čase ga je rotala, naj ne zavrže samega sebe, naj gre pogumno svojo pot do ciljev, dasi je težka in polna prevar. Niti ene besede, niti ene misli ni bilo v pismu, ki bi zanjo ne smel vedeti njen mož. Nekaj materinskega je bilo v vseh njenih besedah, ki sem iz njih spoznal, da so za Karlo že celo večnost daleč časi, ko sem jo smel imenovati med škrljančki...

Pokoren mi je pa razlagal: »Pred mesecem dni me je srečal Stojan v kavarni. Izpit je delal

pa je padel, in zato sem ga tolažil s svojo usodo. V domovini pa je nemara vse povedal, kako je z menoj, in Karla mi je hotela z ljubeznivo roko pomagati, da vstanem. Ko sem se v jutro po svoji viteški noči prebudil s težko glavo in bolnim srcem, ko sem odprl oči in želel, da bi jih nikdar več ne, sem dobil ta Karlin list. Rečem ti, jokalo sem nad njim, kakor še nikdar v življenju ne...«

O Štefan, resnično si se stepel z življenjem, a zmaže ti ni dala tvoja hribovska pest, ne tvoja trmasta glava, ne Lavra, ki ti je bila La bella di Tiziano do tiste noči, ko se ti je razkrila v njej ženska, ki se ne imenuje... Zmažo ti je dala čista mladost in prva ljubezen, ki te je morala Karla spomniti nanjo...

(Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

Cigale se je že l. 1859. v razpravi o slov. rodilniku¹ nekoliko dotaknil vprašanja, kako pisati svojilne pridevnike pri neživih stvareh. Levstik je v Glasniku² l. 1860. pobijal več njegovih trditev o slov. rodilniku in je tudi glede svojilnih pridevnikov pri neživih stvareh rekel, da se jih »prosti kmet... ne ogiblje tako skerbno, kakor naši pisatelji« (171). Zato je zagovarjal rabo, kakor: mladostine želje, naturina lepota, hišina vrata itd., kakor se je pri nas do tedaj pogosto pisalo. Cigale je dokazoval nato v Glasniku l. 1861., da se Levstikovo mnenje ne da upravičiti s stališča slovanske vzajemnosti. Njegovo dokazovanje ni imelo pri pisateljih nobenega uspeha. Janežič je sprejel l. 1863. v 2. izdajo slov. slovnice Levstikova pravila.³ Cigale je to rabo pozneje še večkrat zavračal, toda vedno brez uspeha. L. 1865. je v oceni Jesenkove zemljepisne začetnice iznova pisal: »Raba svojivnih prilogov (-in, -ov) od samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari, kakor so: priroda, zemlja, svet, ne more se niti po stari niti po novi južo-

slovenščini nikakor opravičiti, ne velja toraj pisati: prirodin zemljepis, zemljino lice, svetova os.«¹ Enako brezuspešno se je boril proti tej pisavi dve leti pozneje Seb. Žepič: »Glediščini, čitalničini' itd. ni prav pisati, ako ima človek obzir na hrvaščino in staroslovenščino, kajti tu se piše ,in' le ko posédovni (t. j. svojilni, op. pis.) pridevnik od samostavnikov, ki značijo kaj živega, n. pr. sestrin.«² S tem vprašanjem se je Cigale še temeljiteje bavil in l. 1868. nanovo poudarjal, da ta raba nasprotuje jugoslovanščini. »Jaz sem bil«, piše v Novicah,³ »v 8. in 9. listu Novic od l. 1859 napisal obširnejši sestavek o rodivniku, na katerega se tu sklicujem, čeravno meri najbolj proti izpeljevanju svojivnih pridevnikov iz samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari. Sem li koga preveril z njim, ne vem, dvomim pa vendar, ker se še v letošnji knjigi bere n. pr. močvirjevo obdelovanje. Toda jaz, da-si nisem nepreučljiv in trmoglav, ne morem ostati⁴ pri tem; do zdaj jugoslovanska narečja takih svojivnikov nimajo. Kaj prinese napredek, tega ne vemo. Kdor se staroslovenščine ne drži samo v tistih rečeh, v katerih nas loči od Hrvatov, mora

¹ Nov. 1859, 59. sl. Odloček iz slovenske sintakse; prim. str. 66, 67.

² Glas. 1860, 6. zv. Še kaj zastran rodivnika, 144 sl. Prim. str. 146, 171, 173.

³ Str. 129: breskvín cvet, travino seme, jagodičín sok, mareličíno sadje, izbina vrata, vežine duri, natorina moč itd. Prim. te zglede z Levstikovimi, Gl. l. c. str. 172, 173.

¹ Nov. 1865, 397. — L. 1866 je učil tako že tudi Levstik v svoji slovnici, 42.

² Nov. 1867, 373. Izvestja ali programe itd.

³ Nov. 1868, 4.

⁴ Izvirnik: noostati.

Ob desni dečkovi je oče in Marijo prosi
za zdravje, srečo med družino
in med živino.
Ob levi dečkovi je mati in molitev njena
iskrena, vroča in s solzami oškropljena
zaupno Materi vseh mater želje nosi:

— Kakor Ti, o Mati,
imam le enega sinu
in kakor Ti,
darujem ga Bogu.

Izprosi razsvetljenje
mu svetega Duhá,
da lahko bo učenje —
vzredim Ti mašnika.

Ko uslišiš, Mati,
moje srčne želje,
pa pokliči k sebi
v večno me veselje!

Nad gorami popoldanske ure šteje dan.
Romarji iz Trente v cerkvi za slovó
Materi Devici pesem pejejo:

Dolga je pot še
in temna bo noč,
sprosi nam, Marija,
nebeško luč! — —

In že gredo nizdol po stezi — — Pred cerkvijo stoji
še deček kodrolasi, solzné ima oči.
Mati ga tolaži: Ne joči, moj otrók!
Poglej tam daleč belo cesto,
kako gre v lepo laško mesto —
tje pojdeš tudi ti — in Bog
in jaz in oče bomo te veselí,
ko bomo tvojo mašo doživeli! — —

Vžarel veselja dečku je obraz;
s pogledom enim še objel je južno stran,
kjer v rdečih rožah je umiral dan,
in stopil je za materjo ljubečo
in ves zamaknjen v sladko srečo
poslušal pesmi romarske je glas:

Dolga je pot še
in temna bo noč,
sprosi nam, Marija,
nebeško luč! — — —

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

(Konec.)

Nedeljsko jutro v maju sem bil v cerkvi Srca Jezusovega pri maši. Zgodnja zarja je dihala na visoka gotiška okna, da je bilo vse prepojeno z mehko karminasto svetlobo. Slovesno tiho je bilo v cerkvi. Zdelo se mi je, da je vse tisto ljudstvo, ki je med tednom hitelo in se pehalo po ulicah, po delavnicah, po fabrikah in po tesnih domovih, ki je z žuljavimi rokami in s puščobo v srcu mislilo le na kruh, otreslo ves prah raz obleko, vrglo ves trud in skrbi od sebe in se zbralo tu, da pozabi na bridkosti življenja, se zamisli v lastno srce in se okoplje v velikih, nadzemeljskih skrivnostih, po katerih ga je žejalo vse dni.

Pred oltarjem se je strahoma oglasil zvonček, kot bi se bal motiti tihoto, ki je visela nad množico.

Glave so se sklonile, kolena upognila.

Tedaj sem za hip videl čez ljudi do oltarja. In tam gori ob obhajilniku, zraven sključenega sivolasega delavca, zraven dekleta, ki jo je služba iz vasi vrgla v veliko mesto, med dolgo vrsto ljudi, ki so čakali, da pride Bog v njih srca, je klečal moj prijatelj Štefan Pokoren.

Tisti hip sem čutil, da je nedelja, ne samo za ljudi, ki so bili ves teden v težkem telesnem

delu, temveč tudi za Štefana, ki je imel za sabo dneve, tedne in mesece brez miru, brez solnca, brez praznika ...

Po maši sem se izprehajal in čakal, dokler ni prišel Pokoren. Ko sem ga ugledal, sem ga pozdravil in nagovoril, kakor bi ga slučajno srečal.

»Kako je, Štefan?«

»Tako ... Beri!« mi je odgovoril resno, skoraj otožno, in mi ponudil s trdo kmetsko pisavo pisano pismo. Bil je list njegovega očeta, v katerem mu je pisal, da je mati na smrt bolna.

— In pridi, dragi Štefan, da mater še enkrat vidiš pred smrtjo. Pridi, če si tudi že doktor in gospod, kakor pravijo! Saj imaš samo eno mater, ki bi te še rada blagoslovila pred smrtjo. Ko njo izgubiš, ne najdeš več druge matere na vsem božjem svetu. Vse drugo izveš, ko prideš in se ustno pomeniva. Upam, da nisi pozabil na dom, na mater, na sestro in na svojega očeta, ki ti s težkim srcem piše te žalostne vrste ...

Take so bile besede v tem listu, pisane s trdo, žuljavo roko, neme, hladne nazunaj, a vendar polne skrite žalosti.

»Mati — zlato bitje! Ko se mi je vse podrlo, v kar sem kdaj upal, ko mi je bilo srce pusto

kakor pogorišče, ko sem preklinjal svet in se mi je obup bohotno razraščal v duši, mi je bil spomin na mater edina lepa misel, ki mi je nobena zloba ni mogla iztrgati iz srca. Svet je egoističen, vsaka ljubezen, vsaka požrtvovalnost ima kal samoljubja in lastne koristi v sebi — a materina ljubezen je nima. Čutil sem njen blagoslov vsa leta, kar živim, a plačeval sem ga z nehvaležnostjo in brezbriznostjo. Ne iz hudobije, marveč iz lehkomiselnosti. In zdaj, ko moja mati morda umira, čutim, kaj sem vse zamudil, čutim, da ne morem več vsega popraviti, kar sem zakrivil. O mati! Ko sem prvič šel v mesto, da nastopim dolgo pot učenosti, tedaj sem se začel trgati od tebe, tedaj sta se najini srci ločili in sta dan za dnem, leto za letom dalje narazen. A ljubezen ni bila ločena. Mati jo je nosila v srcu vedno enako kakor tedaj, ko sem sedel še na njenih kolenih in se oklepala z otroškimi ročicami njenih prstov. Moja ljubezen pa je bila kakor svetinjšica, ki mi jo je obesila mati krog vratu, ko sem šel prvič od doma. Bila je daleč od doma in ljubečega srca, nešteto krat sem pozabil nanjo, a izgubil je nisem... A mati morda tega ne ve in me objokuje zadnje trenutke kakor izgubljenega sina. Zato moram k njej, da ji pokažem svetinjšico, da ji povem, da nisem izgubil svoje ljubezni do nje, četudi nešteto krat nisem mislil nanjo...«

Tako je govoril Štefan bolj za svoje srce nego zame. Ali morda niti ni govoril in se je le odmeval njegovih misli izgubil tudi v mojo dušo...

Še tisto jutro se je Štefan odpeljal domov.

Ko se je s kolodvora začel pomikati vlak proti jugu v pomladni predpoldan, ko so bruhanili prvi beli oblaki dima nestrpno iz lokomotive v sveži nedeljski zrak, ko mi je Pokoren zamahnil iz kupeja zadnjič v slovo, sem vedel, da gre v novo življenje... In če je bila ta pot bridka in težka, ali bi ga bila vesela, brezskrbna cesta peljala tja, kamor ga je vodila ta?

Čez dva meseca je potrkal zgodaj v jutro nekdo na moja vrata. Ko sem odprl, je stal pred menoj Štefan Pokoren in mi voščil dobro jutro, kakor bi se bila prejšnji večer zadnjič videla. Toda ali je bil res to Štefan Pokoren, moj prešerni prijatelj, ki je z ljubeznijo in umetnostjo in s kruh-je-prvovanjem reševal problem svoje mladosti? Ali je bil res to tisti fant, ki si je od sramote nad svojo nesrečo ostrigel brado, izginil izmed nas in izkušal najti samega sebe pri Lavri, kjer so mu raztrgani muzikanti že igrali pogrebno pesem mladosti? Ali je bil to res študent, ki se

je po hribovsko stregel s preteklostjo in obračunal z njo na večne čase? Ali je bil res to Štefan Pokoren?

Bil je in ni bil.

Domovina in zadnji čas, ki ga je preživel v njej, sta ga izpremenila tako, da sem v njem komaj spoznal veselega tovariša nekdanjih mladostnih norosti. Komaj sled je bila v njem nekdanjega fantovstva, mladostne vihravosti in prešernosti, ki misli, da sune s pestjo in se že gore razmaknejo, ki vriska v radosti do zvezd in se pogreza v žalosti v temo neskončnih globočin.

»Zakaj mi nisi nič pisal?« sem ga vprašal po prvem pozdravu.

»Mati mi je umrla tisti večer, ko sem prišel domov...« mi je odgovoril Štefan. »In moje roke so bile tiste čase mrtve, moje misli brez moči. Pozneje pa se je nakopičilo premnogo skrbi name, da bi bil mogel prijeti z ljubeznipolno roko pero zate...«

In videl sem Pokorna ob njegovi umirajoči materi. Kaj sta govorili njuni srca ob zadnjem slovesu? Ali sta si pogledali njuni ljubezni v oči, ko sta se ločili za vedno? Ali sta se spoznali in se doumeli do najglobljih skrivnosti, ki se jih duša dotakne le z bolečino? Ne vem... Ko se je smrt nevidna, visoka, skrivnostna sklonila nad hribovsko hišo, da vzame najdražje iz nje, vem, da ni bilo solz v sinovih očeh. Le Tončka, njegova sestra, je tiho ihtela ob njem, le ona je čutila materine tanke, koščene prste, ki so ljubeznivo božale njene mehke lase še v zadnjih trenutkih, le ona je slišala njen zadnji blagoslov: »Bog vaju spremljaj vselej in povsod, moja otroka!« Ko so ugašale v zadnjih pogledih tiste skrbne, ljubeče oči, ko je mrtvaška sveča zagorela mesto njih, tedaj je zaskripala stara skrinja v kotu, stari Pokoren, ki je sedel ves čas tam in tiščal obraz med dlanmi, je vstal in stopil bliže, kakor bi se bal svoje lastne žalosti, ki ni zanjo nihče vedel razen njega.

— Imela sta mater, otroka; zdaj jo je Bog vzel...

A to so bili trenutki, so bili utrinki časa, ki so jih že zakrile sence preteklosti.

Štefan Pokoren je sedel zdaj pred mano, daleč od vsega tega, in govoril: »Z materino smrtjo je zgrmela nesreča nad našo hišo. Teden dni še ni preteklo, kar je bil pogreb, ko je prišla listina v hišo, da bo vse prodano. Vse zadolženo, hiša in zemlja. Bogati sosed Mlakar je posojal očetu že leta in leta in vknjižb se je narastlo toliko, da bi z njimi pokril nemara vse travnike in gozde in njive in še hišo bi lahko polepil z njimi. Jaz do tedaj tega nisem vedel, da je Mlakar očeta

tožil in hitel z dražbo, ker je bila ugodna prilika, da pograbi zemljo in dom, po katerem je že leta hlepela njegova skopost. Lahko si misliš, kako mi je bilo, ko mi je oče vse razodel.»

Mislil sem si.

Videl sem Pokornov dom kakor pred leti, še lepšega, prazničnejšega v zabrisanih konturah spomina. A prazen je in tih kakor rakev, od njegove tesnobe in njegovega molka se odbija živi solnčni dan in beži od njega čez njivice in hoste. Kje je Tončka? Za nizkim okencem sedi in si briše solze. In vstane in hodi po prstih po zapuščenih prostorih. Na oknih zalije nageljne in rožmarin in drugo kmetsko cvetje, ki se že tedne in tedne ni brigala zanje. Tiho hoče odpreti sobo, kjer je umrla mati. A komaj se roka dotakne kljuke, že se zboji. Dekletove stopinje se plaho izgube iz hiše. Tam na klopici za čebelnjakom najde srce samo sebe, dekle si zakrije oči in zajoče, ne da bi jo kdo slišal in z usmiljenjem motil. Samo Kristus na znamenju na drugi strani jo gleda in vidi več kakor vsako človeško oko...

V pritličju Pokornovega doma sedita pa oče in sin.

»In kdaj se je toliko dolga nabralo? Če bi bil jaz to pred leti vedel, bi bil vse drugače storil... Zdaj sem pa berač in ne morem pomagati Vam kakor Vi meni ne...« govori sin.

»Šole, Štefan, šole... Mnogo smo izdali zate in mislil sem, da vzdržimo, dokler končaš. Tako sem se sam vedno pehal dalje brez delavca, brez hlapca. A moje delo je nosilo slab dobiček. Hrib je pust, gora strma, naša zemlja mnogokrat niti tega ne vrne, kar ji zaupaš. Tako se je dolg počasi nakopičil in zdaj je kakor gora. Po svetu pojdem, ko Mlakar vse zdraži, v Rumunijo drvarit kakor Tončkin fant, ki je pisal, da je dobro tam doli... Ona naj gre služiti in čakati, ti pa stori, kakor veš in znaš...«

— V Rumunijo? — ponavlja Štefan brez besed. — Tončkin fant... A on je mlad, v rokah bi podkove lomil in kamenje drobil. Oče pa je siv in star, v njegovih mišicah je že izrabljena moč, v duši ni več sil in upov in poguma mladosti... Po smrti bi šel v Rumunijo... In Tončka služiti! Morda v mesto, da bodo komiji in vojaki iztegali roke po njeni lepoti, da bo lazil skrivši za njo s hlepečimi očmi škric, ki je morda doktor, morda uradnik, morda nič? Da jo bodo mučili mestni paglavci, ki so svoji gosposki materi presitni... Ne, ne...

»Oče, ali ni izhoda?«

»Ni ga... Pred štirinajstimi dnevi je bila razprava, zdaj nas čaka dražba. Mlakar ne od-

neha...« pravi oče in zgrinja sodnijske listine, ki leže po mizi. Sivi in pusti so ti papirji in očetu in sinu odleže, ko izginejo v predalu.

»Nikoli te še nisem vprašal, Štefan, a zdaj te: kako je s tvojim učenjem? Ali kmalu končaš? Tako čudno smo se odtujili zadnje čase, da nič ne vem, kaj si, kje si, ali boš kdaj kaj ali ne. Ljudje po vasi bi skoraj več vedeli nego jaz, tvoj oče, in pravijo, da si dovršil svoje študije, da dobiš kmalu službo, da se bogato oženiš... Kako je s teboj, Štefan?«

Tako vprašuje oče in zaklepa s trdo roko predal, kakor bi hotel zapreti tja noter vso nesrečo, ki je prišla nadenj.

Štefan molči. Besedice še ni razodel, kako je z njim. A v srcu kljuje in kriči: — Hinavec! Ti si vsega tega kriv!

A zamoril je ta glas in na obrazu ni bilo sledu bolečine, ki jo je čutil ob tem, ko je odgovoril po dolgem molku očetu, kakor bi se bal mu uničiti zadnjo lepo, upapolno misel o sebi: »Nisem še gotov s svojim učenjem. O ženitvi ne vem nič. Tudi o lepi službi še ne. Toda jeseni bom doktor. Prisegam Vam, oče, in potem bo vse dobro... Tudi sedaj moram najti izhod, moram...«

Kaj je odgovoril stari Pokoren, ne vem. Zakaj hribovska vas, kmetski dom, Tončka in njen oče, vse je izginito in moje misli je pretrgal prijateljev glas.

»Tisto popoldne sem se ponižal pred vaškim mogočnejšem in ga šel prositi usmiljenja. Nikdar ne zabim trenutka, ko je po mojih besedah vzrastel pred menoj silen, visok in trebuhat in je začela njegova mesnata desnica spremljati pred mojim obrazom njegove misli in besede. S pokroviteljskimi kretnjami in s pomilujočim mešetarskim glasom mi je povedal, da so vse moje prošnje zaman, ker denar rabi in ne more več čakati. Zakaj, vedi vrag. Zabelil je to svojo odpoved s trditvijo, da mu je zelo žal, da mi ne more ustreči, a da naj ne obupujem, saj bom nekoč gospod, ki kupim lahko dom nazaj in še njegovo bogatijo navrh. Vesel sem bil, ko so se zaprla vrata med mano in njim, in še veselejši, ko ga več nisem slišal opravičevati se skozi okno, naj nikar ne zamerim, če mi ne more ustreči. Najrajši bi mu bil zažgal hišo nad glavo, če bi ne bilo to razbojniško. Zakaj užival je rajsko blaženost, ko me je videl iti uničenega, potrtega iz hiše; mene, bajtarskega sina (bajtarji bi sploh ne smeli študirati, mi je preje rekel), ki sem bil akademično izobražen berač brez groša v žepu, dočim so njegovi trije sinovi, ki se nobenemu ni skominalo po mestu in po šolah, gospodje v primeri z menoj, dasi

znajo le toliko pisati in brati, kolikor jih je navadil rajni učitelj Trpotec, ki je bil tudi meni dal prvi pouk in me včasih tako milo zlasal v tistih lepih časih, ko mi je bila domača vas vesoljni svet in Trpotec filozof filozofov . . .»

Štefan je umolknil in me pustil, da ga gledam na poti od Mlakarja. Kam ga je peljala? Morda v hosto za domačo hišo, da se tam vrže v travo, zarije prste v mah in zakoplje obraz vanj, da bi niti solza bridkosti ne mogla iz oči in niti vzdih ne skoz uporno stisnjene zobe. Pokaj vzdihni in solze? Ker si je tedaj želel moči in poguma in mišic kmetskega fanta, ki vrže klobuk v zrak, ko ga dom pahne od sebe, in gre po svetu, da s svojim delom reši sebe in uteši svoje srce in odkupi vse tisto, kar mu je dragega . . .

A Štefan Pokoren ni bil kmetski fant. In njegova prva pot od Mlakarja mi je ostala neznana. Samo to vem, da ni šel v hosto in da ni jokal nad svojo nemočjo, zakaj, ko sem ga vprašal, kaj se je zgodilo potem, mi je odgovoril: »Čez teden dni sem vrgel pred Mlakarja na mizo pet tisočakov in obresti na vrh.«

»Kje si jih dobil?« sem se začudil.

»Ali res moraš vse vedeti?« se mi je nasmejal. »Za enkrat ti nič ne povem. Glej, solnce sije zunaj in gleda v zlatem jutru nemara daleč od tu tudi moj oproščeni dom. In jaz moram hiteti in delati zanj. Zapisal in zaklel sem se — pa ne vragu —, da končam svoje študovanje in da se vrnem jeseni v domovino z doktorsko diplomom. Zdaj sem prišel pisat disertacijo . . .«

»Štefan, ti delaš čudeže!«

»Jaz ne. Pač pa drugi . . .«

VII.

Jesenski predpoldan. Zunaj sije solnce, skoz visoka okna se odbija njegova svetloba in riše v ostrih konturah marmornate stebre in balustrade vseučilišnega poslopja in gladki tlak po hodniku pred avlo se sveti, kakor bi bil danes prenovljen.

Štefan Pokoren se izprehaja z nami po njem v salonski obleki, z belo kravato in belimi rokavicami in čaka, da se odpro vrata v avlo in da stopi tja pred zeleno mizo, za katero stojе slovesno trije profesorji v frakih in dva pedela v črnih talarjih in s staroveškima čepicama na glavi, da sprejme diplomom, ki mu da na pergamentu zapisano in s težkim pečatom privezano pravico, da se sme imenovati in pisati doktor.

Štefan Pokoren je spet naš; od predsednika kluba Narobe, Zoriča, ki se drži zelo slovesno in važno, pa do najmlajšega tovariša Korena, ki

še nobene promocije ni videl, je zbrana vsa naša družba polnoštevilo.

Zorič je od trenutka do trenutka resnejši, njegov obraz je nema deklamacija Prešernovih verzov: — Življenja lepša polovica kmalu . . .

Koren se smeje, zakaj ravno kar je Pokornu zastavil starodavno vprašanje, ki naj bi bilo dovtip: ali se je za promocijo dovolj pripravil, ali se ne boji, da pade. Vem, da Koren izkuša instinktivno zakriti s tem svojo radovednost in obenem vzdržati tradicijo, po kateri ni še nihče promoviral, da bi ga ne bil tisti hip prej kdo vprašal, ali dovolj zna.

Toda ključ se zavrti v ključavnici, vrata v avlo se široko odpro in vse se vsuje v dvorano. Po kratkih hiph slovesnega pričakovanja, ki se najbolj čita z obrazov peterih mladih promovirancev, ki stojе v vrsti pred zeleno mizo in je Pokoren izmed njih prvi, pride komisija skoz stranska vrata.

Nemir se poleže, šepet utihne, dame, matere in sestre in zaročenke novih doktorjev, sedejo na stole ob stenah; študentje, prijatelji in znanci, mislijo na trenutek, ko bodo sami promovirali; očetom, stricem in tetam bije srce ponosa in zadovoljnosti.

Eden izmed profesorjev izpregovori par besed in sede nato malomarno v fotelj, rektor z zlato verižico prek ramen in križcem na prsih začne govoriti. Kaj govori, je vseeno. Njegovi prsti potrkavajo med govorom nervozno po zeleno prevlečeni mizi, pedela ob straneh stojita ravno kakor vojaka ob paradi, profesor na desni zeha. Solnce sije skoz visoka okna in se iskri na obli z zlatom okovane palice, insignije univerze, ki jo drži vsak pedel v desnici. Ko rektor neha govoriti, vstane promotor in začne čitati promocijsko formulo. Še celo Pokornov oče, ki sedi ob meni, ve, da je to latinsko.

Promotor nenadoma utihne, desni pedel se avtomatično zgane in stopi k promovirancem. Vsak se dotakne zlate oble vrhu palice in izpregovori: »Spondeo ac polliceor . . .«

»Kaj pomeni to?« se nagne k meni stari Pokoren z zaupljivostjo hribovskega kmeta, ki se mu vse to zdi tako čudno in nerazumljivo.

»Obljubljam in se zavežujem . . .« pravim jaz.

»Kako?« šepeta oče.

»S tem se zaveže Vaš Štefan in drugi, ki postanejo ta hip doktorji, da bodo vedno živeli tako, da bodo vredni najvišje te časti, ki jo da vseučilišče z naslovom doktor . . .«

Hočem razlagati še nadalje, toda promocija je končana. Profesorji čestitajo mladim doktorjem

in jim sežejo v desnico, vrata se zopet odpro, komisija in pedela izginejo, slovesno, skrivnostno in avtomatično, kakor so prišli. Vse obkoli mlade doktorje in jim stiska desnice. Ko vidi stari Pokoren, da Štefanu vsi čestitamo, mu tudi on ponudi nazadnje svojo žuljavo desnico. Resnično, više sem cenil ta hip to roko in starega Pokorna iz hribovske vasi kakor elegantno oblečenega uradnika, ki je tudi čestital svojemu sinu, ki je promoviral s Pokornom.

Odhajamo.

Najmlajši član kluba Narobe, Koren, nese slovesno diplomu v črnem ovitku. Doli ob vratih že čaka portir in izroči Štefanu kopo čestitk, telegramov, pisem in kart. Napitnina zacinglja srebrno v roko uslužnega moža, ki napravi mlademu doktorju poklon do tal. Štefan nima časa brati vseh čestitk, zakaj zunaj pred portalom bijejo nestrpno konji pred kočijo, ki ga čaka. Samo prvi telegram odpre, se nasmehne, ko ga prebere, in mi ga ponudi.

— Čestitam! Na poti na Dunaj pridem z Marijo na Vaš večer. Vlak ob 10. uri zvečer. Doktor Bober. —

Nemaranisem preduhovito gledal, ko sem čestitko prebral in jo Štefanu vrnil.

»Že vidim ... Tvoj obraz bi se najrajši izobličil v vprašaj. Zvečer izveš vse ...« mi pravi Pokoren in stopi v kočijo. Oče sede zraven, Koren z diplomu njima nasproti in kočijaž napne vajeti.

»Zvečer na svidenje, fantje!« nas pozdravi Pokoren in dvigne cilinder.

»Živijo, doktor!«

Pesek zaškrta pod kolesi, v elegantnem loku, kakor se spodobi ob teh slovesnih prilikah, ko graški kočijaži kažejo največjo svojo spretnost, zdrči voz izpred univerze.

Naša družba pa se razide na vse strani.

Le Zorič ostane na moji desni in pravi: »Tako se izgublja fant za fantom v življenje ... Mi pa smo še vedno tu in se staramo ... O domovina ...«

»Zorič, idi in izgubi se tudi ti tako v življenje!« pravim jaz.

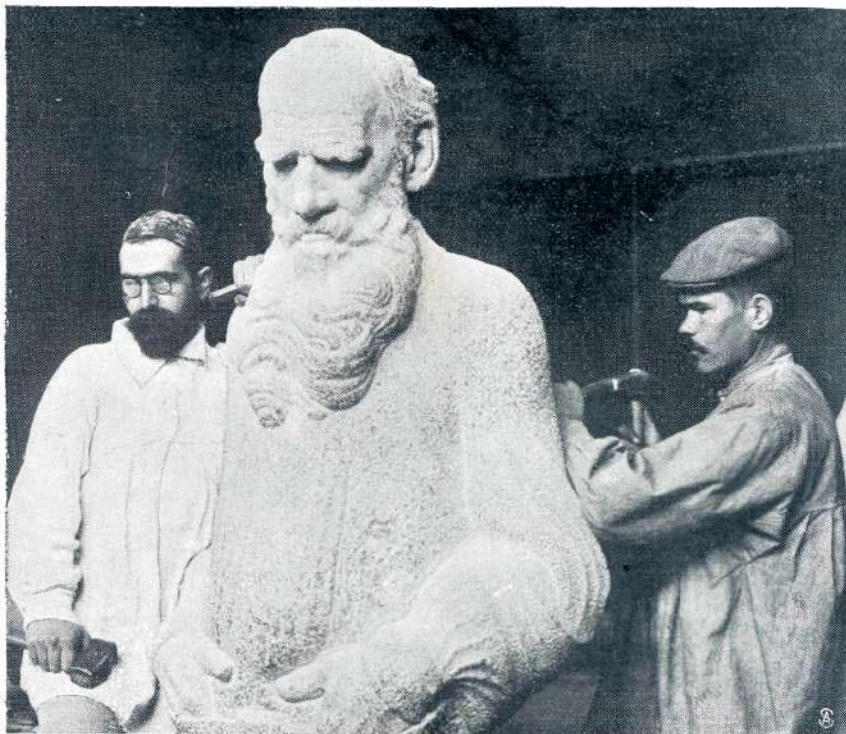
»Zvečer ti povem, kako in kaj!« pravi on in se poslovijo.

Pred mano je dolga, poldanska prazna ulica, na kostanjih čivkajo vrabci, jaz mislim na večer in dan se mi zdi pust in dolgočasen ... — — —

Pokornov večer in njegov doktorski potus nas je zadnjič združil.

Krog belopogrnenih miz sedi vsa naša družina. Na častnem mestu je doktor Pokoren, ob njem na eni strani njegov oče, na drugi jaz.

Ura na steni bije devet, žarnice pod oboki prijazne, ne prevelike sobe sijajo svetlo, na mizah dehtijo rože v vazah, zrak je še ves čist, obrazi,

KIPAR MERKUROV IZDELUJE KIP GROFA TOLSTEGA.

smeh in govor — vse je še sveže in čilo in nedotaknjeno od alkoholske kričavosti.

Tedaj potrka društveni predsednik na kozarec, vstane in začne govoriti. Slovesne, vzvišene so njegove besede, ko se poslavlja od Pokorna, ki gre v svet in v življenje, da tam vdejuje naše ideale. Lepe besede so — a kaj, ko jih je Pokoren že mnogokrat slišal!

Ko neha, odgovori in se zahvali Štefan istotako slovesno. Vem, da mu ni prav nič žal, da je konec njegovih študentskih let, a vendar pravi, da mu je zelo težko, ko odhaja v življenje. Če bi bila ta leta res tako lepa, kakor se vidijo v luči spomina, ko so že prešla, tedaj bi Pokornu

verjel. Tako pa je misel nanje kakor razpoloženje večera, ki izgine, ko ugasnejo luči in umolknejo slavnostne besede...

Pol ure pozneje Pokorna ni več med nami. Zmanjkalo ga je brez besede, brez slovesa.

Ali je ušel, kakor tedaj, ko ni mogel več strpeti v klubu Narobe ob veselju svojih tovarišev? Ali je to spet nov dokaz njegove narave, ki je nihče ne more preračunati? Ali se še vrne? Ali nas pusti in izgine izmed nas, ne da bi ga še kdaj videli? Zorič trdi, da se je Pokoren poslovil za vedno. Samo to mu vzbuja dvome, da je očeta še pustil med nami. Sever namiguje skrivnostno, da ima gotovo sestanek, in kvasi o Tizianu, o njegovi sliki in o srčnih zadevah. Mladi Koren, ki hoče biti humorist, trdi, da je Pokoren gotovo kje diplomo pozabil in da jo je šel iskat. In nekdo zagotavlja, da so fanta čuvstva teга večera tako prevzela, da je šel pisat verze v slovo mladosti...

Vse to je prazno besedičenje, Pokornov oče sedi ob meni in jaz vem gotovo, da je Štefan šel na postajo čakati doktorja Bobra in njegovo hčer Marijo.

»Doktor Bober je zlata duša...« mi pripoveduje stari Pokoren. »Če bi njega ne bilo, bi danes ne Štefan, ne jaz ne vedela kam domov. V naši hiši bi gospodoval sedaj Mlakar, ki sem mu bil dolžan tisočake, po naših njivah bi že orali in kopali njegovi hlapci in še moje čebele bi več ne poznale svojega nekdanjega gospodarja...«

»Kako to?« vprašam jaz.

»Glejte, ko je bil Štefan doma, da zadnjič vidi svojo mater pred smrtjo, se je Mlakar pripravljaj, da nam vse proda. Kakor bi ga bil vrag obsedel, se je uprl v našo hišo, ne beseda, ne prošnja ni več pomagala, hotel nas je z dražbo popolnoma uničiti. Obupal sem že, napravil križ čez vse in sklenil iti v Rumunijo drvarit, ko bo vse prodano. Štefan pa ni obupal. Odločil se je, da pojde prosit Mlakarja, naj počaka z dražbo. Branil sem mu, ker sem vedel, da nič ne opravi. A zaman. Štefan je šel in se vrnil obupan, divji. Ves popoldan je sedel za čebelnjakom in mislil, mislil dolge ure na rešitev, ki jaz vanjo nisem več upal. Proti večeru je odšel, ne da bi mi povedal, kam. Drugo jutro mi je vse odkril. Bil je pri našem župniku, ki je Štefanov očetovski prijatelj že od tedaj, kar sem ga na njegov svet dal v šole. Pri njem je dobil doktorja Bobra, ki je bil na obisku tiste dni. Tema dvema gospodoma je povedal, kako je z nami, in oba sta mu svetovala, naj vzamem jaz pri posojilnici v mestu na posodo, da plačam dolg pri Mlakarju. Dober svet je bil,

toda za posojilo je bilo treba dveh porokov, ki jih pa pri nas ni bilo dobiti. Razen Mlakarja so v naši vasi sami bajtarji, ki bi s poroštvom vrgli na vago vse, kar imajo. Dva dni sva s Štefanom zaman iskala poroka. Obupavala sva spet in Štefan je šel k doktorju v mesto in mu povedal, da posojila ne morem vzeti, ker nimam porokov. In kaj se je zgodilo? Doktor Bober sam se je ponudil za prvega poroka, za drugega pa je župnik. Kako je Štefan to dosegel in zakaj ga ima doktor Bober tako rad, mi je še danes uganka. Denar sem dobil in še tisti teden sem poravnal Mlakarjev dolg. In hiša je spet naša, njive in polja ob Mlakarjevih mejnikih sem to poletje ogradil; čebele v panjih so imele letos obilo pašo; Tončka čaka, da se vrne njen fant iz Rumunije in o pustu bo poroka. Štefan pa je danes doktor in Mlakar čepi zelen od jeze doma za mizo in strmi nemara v tisto pisanje, s katerim je Štefan tudi njega povabil na svoje slavje. Vesel sem, da sem na stara leta to doživel. Tudi mati bi bila vesela, če bi bila to dočakala, dasi bi bila še rajša videla Štefana pred oltarjem...«

Stari Pokoren vrti pred seboj kozarec med prsti in izkuša s tem zakriti žalobni spomin, ki se mu je vzbudil ob zadnjih besedah.

Jaz mislim na doktorja Bobra in njegovo hčer Marijo, ki je še ne poznam. Zdi se mi, da mora biti visoko, vitko dekle. Elegantno in preprosto, samozavestno in ne naduto, izobraženo in ne domišljavo. Oči si ne morem predstavljati, a zdi se mi, da slišim njene mehke besede, ki jih razume le tisti, ki so mu namenjene. In nekaj tiste napremagljive, sugestivne usmiljenosti in potrpežljivosti je morala tudi podedovati od očeta, ki je z njima moral dajati prvo zdravilo... Marijo gledam v mislih in Karla mi sili ob njej v spomin. In njena kratka čestitka, ki mi jo je bil Pokoren pokazal izmed drugih in ki jo je podpisal tudi njen mož, dolgi poštni asistent Oražen. Zadnji žarek tistih mladostnih časov Pokornove prve ljubezni, ki so se iztekli v vsakdanjost in ki so že tako daleč, ugaša v mojih mislih in neizprosno mi bije življenje sedanjosti na uho.

Družčina je postala živa, fantje vstajajo in govore v gručah, nekateri so v skrbeh za Pokorna, drugi jih tolažijo in mirijo.

Ko prikípi negotovost do viška, ko je nezadovoljnejšev že več kakor polovica, ko se že slišijo besede brezobzirnost, vihravost, nevljudnost na Pokornov rovaš, ko se kazalec na uri že sumljivo bliža enajsti, pridrdra pred lokal kočija. Kmalu nato se odpro vrata v našo sobo in na pragu stoji doktor Bober v sivem gumijevem

plašču. Njegove energične resne oči se zaiskre, ko premerijo našo družbo, in njegov glas ima nekaj študentskega, ko nas pozdravi.

Vse je v hipu krog njega. Nekateri se mu predstavijo, večina ga že pozna in burno pozdravlja. V veselju nad njegovim nepričakovanim prihodom med nas skoraj nihče ne opazi Pokorna in Marije, ki sta za Bobrom stopila v sobo.

Šele ko visi doktorjev plašč in klobuk na obešalniku in ko obesi Pokoren Marijin površnik zraven in ko Bober pozdravi starega Pokorna, družba umolkne in vse oči se obrnejo v Marijo.

Čutim, da ji je sitno. A zna se premagovati in sama prijaznost in finesa družabnosti se sliši iz njenih besed, ko jo Štefan predstavlja.

Lepo dekle, ki je čisto drugačna, kakor sem si jo za hip prej mislil. Boječe kretnje, ki se jim še pozna prehod iz inštituta v življenje, mehak glas, mala in ozka postava, Karline oči. Ničesar nisem zadel, samo usmiljenost in potrpežljivost sem bil nemara uganil. To sem videl, ko je sela med očeta in Pokorna in se vdala v usodo tega večera in izkušala biti vesela, neženirana sred naše družbe.

In Štefan Pokoren? Če bi imel namen pisati to historijo do konca, bi bile vse bralke gotovo zadovoljne z ženinom doktorjem Pokornom in nevesto Marijo Bobrovo...

A nimam tega namena in ga tudi tisti večer nisem imel. In Kolomon, stara bajta Zorič, me je sunil v rebra, ko sem sédel zraven njega, in mi zašepetal: »Familiija je prišla med nas... Bog se usmili! Saj je vse lepo in dobro, toda svoj govor na čast Štefanu bom moral pustiti...«

Neblagohotne, nevljudne so bile te besede in sreča, da sem jih le jaz slišal. —

Tista ura, ko sta sedela doktor Bober in njegova hči med nami, je bila vsa lepa in praznična. Zdelo se mi je, da obvlada Marija s svojo navzočnostjo vso našo burno študentsko veselost, ne da bi se ona sama in mi tega zavedali. In celo Zorič je pozabil svoje principe proti polnoči in popravil svoje prve besede, ko mi je dejal »In vendar je vse to prav... Dih božji čutiš, ko prideš v bližino takega dekleta, kakor je Marija. Dekleta, pravim, ker če bi ji rekel ženska, bi je ne imenoval prav. Čutim to, dasi postanem pri ženskah štor in sem vselej jezen in obupan, če sem v njih družbi, in pridem šele čez teden v svoje navadno razpoloženje starega študenta, če sem izpregovoril le par stavkov s človekom, ki ni moški...«

O Zorič, celo razpravo bi ti bil natvezel še tisto uro o olikih, o ženskah, o ljubezni, o zakonu

in njegovih posledicah za kazni, da si tako zaklet sovražnik vsega tega. A ni mi bilo dano to, zakaj polnoč je razdružila našo tovarišijo.

Doktor Bober in Marija sta se odpeljala na postajo, ker sta hotela s prihodnjim brzovlakom na Dunaj. Štefan ju je spremil. Stari Pokoren je odšel spat in jaz sem šel z njim do Štefanovega stanovanja. Tako se je naša družba razbegnila na vse strani.

Čez pol ure sem bil v kavarni, kjer je par tovarišev še pričakovalo Štefana za zadnje slovo. Nekaj jih je poganjalo krogle po bilardu. Sever je učil mladega Korena tudi to drago zapeljivo igro. Koliko kejev sta zlomila, ne vem. Vem le, da sta enega plačala in da se je Koren zaklel, da se bilardu nikdar bolj ne približa kakor na dva koraka.

Le Zoriču se je še ljubilo govoriti, zato sem prisedel k njemu.

»Vidiš, tako vzame Štefan Pokoren konec v dveh letih...« mi je začel zatrjevati.

»Zakaj?«

»Čez dve leti bo otroke zibal, Marijo Bobrovo, tedaj svojo ženo, varoval doma in jo vozil v javnost le na malomestne veselice in slavnostne, dobrodelne in druge prireditve... S paglavci se bo mučil v šoli, korigiral zvezke, bal se tašče kakor vrača in svojo ženo ljubil nič manj, ki ga bo karala za vsako urico čez deveto zvečer, ki je ne prebije doma...«

»Morda bo pa to prav... Malo domačega straha je potreba našemu ljubemu Štefanu in tudi tebi bi morda ne škodoval...« sem ugovarjal jaz.

»Morda, morda, preljubi bratec... A vendar mora imeti človek tudi za zakon primerno naturo. Jaz je naprimer nimam, dasi sem sit študentskega življenja kakor ljudje zakona, ki so se ženili in možili, ne da bi si poprej napravili točno diagnozo svoje duše in svojega telesa... Zame ni familiija. Najrajši bi večno fantoval, če bi se tudi tega človek ne naveličal in se končno tako zadolžil, da mu slednjič krščeni in nekrščeni judje in posojilnice dajo na izbiro vislice ali pa bogato nevesto... Obesi se na eno ali na drugo — povsod te lahko stane glavo...«

»Zato, moj ljubi Zorič, končaj svoja študentska leta! Glej Pokorna! Prepričani smo bili vsi, da se iztečejo njegovi študentski časi kakor žalostna vodica v pesek. A ojunačil se je, vso silo in energijo zbral, promoviral in odslej bodo tekli njegovi dnevi po umerjeni strugi...«

»... in gnali mlinček vsakdanjosti...« je pristavil Zorič. »Suplent, profesor, ravnatelj, šolski svetnik itd. Umetnijo pa naj vrag vzame! Kajne?«

»Jaz mislim, da urejeno življenje tudi umetniku ne škodi. Seve, da bi naš človek od same umetnosti živel, je nemogoče in nezmisel. Toda tudi ob drugem poklicu se lahko razmahne in ustvari mnogo velikega...«

»Ob kričanju otrok, vzdihovanju in pridigah žene in skrbah za kruh in družino. Čestitam, da si prišel do tako solidnih nazorov!« se mi je ironično smejal Zorič.

Tega vprašanja nisva več rešila, zakaj Štefan je prišel v kavarno in prisedel k nama. V roki je držal belo žensko rokavico.

»Ti, moj preljubi doktor, čemu pa ti bo ta nežna, pajčevinasta stvar?« ga je vprašal Zorič, ko jo je zapazil.

Pokoren je bil v zadregi. Pogledal je rokavico in se sam začudil: »Glej, saj res... Pozabil sem jo vrniti Bobrovi gospodični. Jutri ji jo pošljem...«

»Kaj bi se opravičeval! Vidi se ti, da lete tvoje misli z brzovlakom proti Dunaju... Le pošlji jutri rokavico nazaj! Toda poglej prej, ali je srce notri! In tega nikar ne zavрни!« mu je naročal Zorič.

Za nami je nenadoma počil zamašek in šampanjec se je zapenil v čašah.

Zorič je razširil oči in razprostrl roke.

»Dvanajst doktorjev sem že izpustil v življenje in napravil križ za njimi, toda šampanjca pri Slovencih še nisem doživel. Pokoren, ali si ob pamet?«

»Nikakor ne... Pred par dnevi sem dobil honorar za zbirko malenkosti v prozi, ki sem jih napisal v težkih časih. Ne na doktorat, ne na prijaznost doktorja Bobra, ne na rokavico njegove hčerke Marije, na zdravje umetnosti, moje druge zvezde, ki je v bridkosti zažarela v prvih, živih žarkih, na njeno čast in slavo pijmo te čaše!«

Tako se je zgodilo in Zorič je tisto uro imel sedé govor, ki je bil obupal nad njim pred polnočjo, ko je bila naša tovarišija še pod čarom slovesnega večera in gospodične Marije.

»Povej po pravici, dragi prijatelj, komu si se zapisal, da si samega sebe ugnal, da se morda tudi jaz zapišem kakor ti in vzamem tvoj slaven konec!« je završil Zorič svoj govor, ki mu je delal vso čast kot Kolomonu, najvišji glavi kluba Narobe.

»Ljubezni...« je odgovoril Pokoren. »Ljubezni do doma, do domovine in do samega sebe. Doktorju Bobru sem pred mesci razodel vso svojo zapravljenost mladost, svoja zaigrana študentska leta, ko sem mislil, da mi ni več pomoči. On me

je ozdravil. Zavezati sem se mu moral s častno besedo, da letos končam svoje študije. Zgodilo se je. Ta obljuba je bila vaje in bič, ki sta gnala moj nebrzdani jaz naprej, vedno naprej do konca...«

Zorič je odgovoril na te besede vkljub vsemu svojemu sovraštvu do žensk: »Doktor Bober je dal bič in vaje, toda vse je v rokah njegove hčerke... Tudi jaz bi se izročil takemu vodstvu, samo če bi vedel, da bič nikdar ne udari in da mi vaje ne zavijejo vratu... To pa veš ti, Pokoren, gotovo...«

»Bobrova gospodična ne ve o tem nič...« se je branil Pokoren. »Toda doslej nisem čutil ne biča, ne vaje... Prisegam ti...«

V kavarno se je prismejala nova družba.

V hipu je bil klavir na drugem koncu kavarne odprt in vesela, razposajena pesem je ustavila naše misli in besede.

Toda kaj je to? Krogi klavirja stoje mladi fantje, študentje, in pojo domačo pesem o fantiču, ki po polju hodi in sladko vince s sabo vodi, in o dekletu, ki sama tabrná in druge fante rada ima. Marker pribeži od nekod, maha z rokami in kriči, da je že davno minila policijska ura. Zaman. Študentje ga ne puste do belo oblečene gospodične z najmodernejšim klobukom, ki igra na klavir in se radostno smeje in obrača mladi obraz na desno in levo. Rdeče pero na klobuku se veselo ziblje, prsti beže prek tipk kakor val, ki ga požene junijski veter po cvetoči, bohotni travi.

Marker divja. Pesem nenadoma umolkne, pokrov pade nad tipke, gospodična vstane in ploskne z rokami.

»Kako lepo je življenje!«

Tedaj sva jo s Pokornom spoznala. Bila je Alma, najmlajša Podlogarjeva hči. Fantje so bili sami nepoznani študentje, le enega sem že poznal, Stojana.

Marker se še ni utolažil. Trdi sveto, da prihodnjič pokliče policijo na pomoč, da ne da nikomur niti kozarca vode. A par grošev napitnine ga pomiri, da je pripravljen prinesiti vsega, kar kdo naroči.

Alma se ozre po kavarni in njeno oko obstane na Pokornu. V hipu je pri naši mizi.

»Gospod Pokoren, ali ste res Vi?« ga pozdravlja.

»Prosim: doktor Pokoren...« poseže vmes Zorič, ki je postal neznansko teman in resen.

»Doktor... Ali res? Čestitam!« žgoli Alma.

Ko se Štefan zahvaljuje za čestitko, pride tudi Stojan bliže in pozdravi znanca mladih let.

»Servus, Pokoren!« mu strese roko. »Tako slovesno izgledaš nocoj... Kaj ti je?«

»Čestitaj, Oton! Pokoren je že doktor!« kliče Alma vmes.

Stojan čestita, Alma vprašuje: »Oton, kdaj boš pa ti promoviral?«

»Nikoli...« odgovarja hladno elegantni študent.

Zorič je zbežal iz kavarne, ko je marker primaknil še dvojce miz k naši in je sedla krog nas vsa tuja družba, ki se je površno predstavila in v kateri ni bilo nobenega našega znanca razen Alme in Stojana.

Alma sedi nasproti Pokornu in govori o preteklih časih, o Karli, o sestri Dori, o materi in o dolgočasnem življenju v domovini.

»Ni mi bilo več prestat doma...« pripoveduje. »Vedno isto stanovanje, v katerem sem bila zaprta od šestega leta, vedno iste tri sobe, kjer vise po stenah vedno iste slike, vedno isto človeško življenje, ki ga tako čisla moj dolgi svak Oražen kakor rajni naš oče. Prvi Karlin otrok je začel jokati cele noči, Karla boleha, mama je od dne do dne sitnejša in nervoznejša. Na vseh koncih in krajih samo varčevanje, svak me je postrani gledal, če sem si kupila nov trak za klobuk. Naveličala sem se vsega skupaj, se skregala z vsemi in ušla. Zdaj sem tu, vesela, prosta...«

Zasmeje se brezskrbno, a njen smeh je prikrita laž. Stojan čuti to in nadaljuje njen stavek: »In poučuješ graške gospodične italijanski, paglavce klavir za dve kroni na uro, se ponujaš za guvernanto, iščeš stalne službe, koketiraš s študenti in oficirji in si vedno vesela in brezskrbna nazunaj. Kakšna si pa v resnici, vedi vrag...«

»Oton, ali sem ti storila kaj žalega?« se zavzame Alma ob njegovih besedah in njen smeh ugasne nenadoma kakor utrinek.

»Nič mi nisi storila. Samo tvoje domače revščine ne morem poslušati, če jo začneš razgrinjati v veseli družbi...«

Disonanca je zazvenela med družbo. Jaz mislim na škrjančke in na rajnega Podlogarja in bi najrajši dal Stojanu klobuto.

Pokoren izkuša zaman vzbuditi novo razpoloženje z vprašanjem: »Kje je Dora, Vaša sestra?«

Stojan gleda še vedno mračno, ko pripoveduje Alma: »V Ljubljani piše v kontorju. Ubožica služi in se muči po osem ur na dan in pošlje vsak mesec materi, kar prihrani. Mati pa daje vse Karli. Tako živi mati, živi Karla, živi njen mož, Dora pa nosi ponošena krila in klobuk, ki je z njim še v šolo hodila...«

Potem so sledile same besede brez misli, disonanca je navidez izginila, Stojan je položil obe

nogi na mizo in trdil, da je to najprimernejša lega za veselo razpoloženje. Študentje pa so zabavali Almo, ko se je Stojan, njen kavalir, pogovarjal s konci svojih žoltih ameriških čevljev. In družba, besede in smeh, vse je šlo pot v brezmiselnost.

Zunaj je že puhtel nad tlakom jutranji mrak in rumenel za šipami. Ko sva s Štefanom stopila vanj, sva se vprašala oba, ali sva se od družbe

RUSKA SPOMINSKA CERKEV PRI LIPSKEM.

poslovila, in si nisva vedela odgovora. A ga tudi nisva iskala.

Pokoren je napravil črto pod pretekli večer in jutro, skoz katero sva šla, pregledal svoje študentske čase in seštel žalost in veselje in dejal: »Čudno... Vsako veselo uro mi mora zatemneti spomin na preteklost. Kje je domovina, kje mladost, kje škrjančki?... Ta hip mi je žal po vsem...«

* * *

Zdi se mi, da sem nekoč slišal peti Almo v zakotnem varietetu. Boječ glas, ki mu je klavir dajal poguma, ki so ga bodrile melodije jeklenih

strun za belimi tipkami, čez katere so bežali drobni dekliški prsti. Na misel mi je prišlo, da izvršujejo zdravniki najtežje operacije z jeklenimi žicami, tankimi kakor las. Neumna misel ob lepem dekletu, ki pri aplavzu sanja o primadoni, neumna misel ob plahem petju, ki je v njem nekaj ptičjega, kar ga dela še lepšega, neumna misel ob spominih na preteklost in škrjančke. Ali ne? Toda od tedaj nisem šel in ne pojdem nikdar več v variete.

Zdi se mi, da sem videl v Ljubljani v pisarni velike firme za pisalnim strojem blede dekle in da je to bila Dora. Zelo malo sem se brigal zanjo ob časih Pokornove ljubezni. A od tedaj je ne morem pozabiti, vidim jo tipkati dan za dnem brez solnca, brez upanja, le globoko v njeni duši tli še ljubezen do matere, do sester. Ko jo prvič srečam, jo nagovorim in ji povem, da jo spoštujem.

Zdi se mi, da sem videl tudi Karlo. Popoldansko solnce se je dolgočasilo po ulici in na

senčni strani je stopala po trotoarju mlada gospa za otroškim vozičkom. Zdrzil sem se iz spominov na tisti čas, ko sem s Pokornom šel po ravno tej ulici prvič na obisk k Podlogarjevim. Dvignil sem klobuk in gospo Karlo pozdravil. Slišal sem, da mi je odzdravila, in zdelo se mi je, da je jetična. In videl sem tanke ročice otroka v vozičku pred njo, ki so krilile pred bledikastim obrazkom, ki je nosil Karline oči, a brez sledov misli na težko življenje, na ugaslo mladost.

Nedavno pa sem zlasal paglavca, ki je bil odkril v razoru gnezdo škrjančkov, ki niso bili še popolnoma godni. Iz gole objestnosti je vrgel pest suhe prsti mednje, da so se razbegnili in razleteli na vse strani, preden jim je bila njih ura namenjena. Zlasal sem paglavca in mislil ob tem na usodo.

Ko sem drugi dan šel na polje in me je steza peljala tam mimo, je bilo gnezdo zapuščeno in prazno.

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

(Konec.)

Firenze.

Sklenil sem, da odpotujem čimprej. Mesta se sicer nisem naveličal, zdi se mi celo od dne do dne lepše, toda vse drugo je nezno. Bolje je, da odidem in se ustavim še enkrat tukaj, kadar se bom vračal domov. Fritz je od jutra, ki sem ga prej omenil, ves hudoben; ne smem mu gledati v oči, če hočem mirno govoriti, in že njegova navzočnost me draži. Neumno govori in se zaničljivo smehlja. Smehlja se sebi, in ko vidi, da so drugim njegove besede neprijetne in da jih njegov smehlaj bega, se smehlja drugim. Ta smehlaj je krčevit, je le v mišicah, ne v očeh. Vse njegove misli so polne trnja.

»Ti si že večkrat mislil, da boš zblaznel,« mi pravi. »Upal si, da prideš ob pamet. Menil si, da bodo ljudje tedaj šele visoko cenili tvojo razumnost, kadar je sploh ne bo več, da bodo tedaj spoznali, kaj so imeli v tebi, kadar ne bodo nič več imeli od tebe. Živel si v nadeji, da bodo slednjič priznali: bil je tako pameten, da je sedaj neumen.«

»Ne, v tej nadeji nisem nikdar živel. Ali živiš ti v njej?«

»Doslej še ne. Ti hodiš zlato srednjo pot pravičnosti, pot prokletstva, si ves gnil v svoji trez-

nosti in tvoja dejanja in tvoje sodbe diše po njej. V očeh ti berem, kako me zaničuješ, ki ti nisem nič hudega storil. Pusti me pri miru. Zlomil se bom čez koleno, kakor palico.« Pri tem si dreza z zobotrebcem v oko.

»Odpotoval bom, najbolje bo tako. V Sieno pojdem ali morda naravnost v Rim.«

»Tudi jaz bom odpotoval. V Assisi pojdem in bom tam dolgo ostal. Moram priti sam s seboj na jasno, če je mogoče.«

»Je mogoče.«

»Ne jemlji mi upanja s svojo vsevednostjo in prosim te, da me ne pomiluješ. Meni je dobro, razumi to. Počutim se izvrstno in si bom jutri kupil novo obleko. Ne smeš mi zameriti, dragi, če te opozorim: tvoje pete so zbite. Mislim, da so tudi drugi že opazili.«

Pri tem si zbada desno oko z zobotrebcem. Levo je solzno in desno že vse rdeče.

Firenze.

Včeraj so imele hišne veliko dela, da so izpremenile vestibul v plesno dvorano. Sosednja bralnica je bila že popoldne polna rož, pisalniki so izginili in na njihovem mestu so stale belo pregrnjene mizice; ko sem hotel kot navadno proti